РІДНА МОВА

НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИЙ МІСЯЧНИК

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: WARSZAWA IV, UL. STALOWA 25 m. 10, ТЕЛ. 10-24-05. КОНТО ЧЕКОВЕ П.К.О. № 27110. — РУКОПИСИ ДЛЯ ДРУКУ МУСЯТЬ БУТИ НАПИСАНІ НА МАШИНІ (АБО НАЙВИРАЗНІШЕ РУКОЮ). — ЗМІНА АДРЕСИ 30 ГР.

ПРИСВЯЧЕНИЙ ВИВЧЕННЮ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ТЕОРІЇ ЛІТЕРАТУРИ

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР *Проф. д-р* ІВАН ОГІЄНКО

ПЕРЕДПЛАТА *В КРАЮ*: НА РІК 6 ЗЛ., НА ПІВРОКУ 3 ЗЛ., НА ЧВЕРТЬ РОКУ 1·60 ЗЛ. *ЗА ГРАНИЦЕЮ*: В ЕВРОПІ 8 ЗЛ., ПОЗА ЕВРОПОЮ 2 ДОЛ. РІЧНО. ДЛЯ ЧЕХІЇ, АВСТРІЇ Й МАДЯР ПЕРЕДПЛАТА КРАЙОВА. — ЦІНА ПРИМІРНИКА 50 ГР., ЗА ГРАНИЦЕЮ 65 ГР.

РІК VI. **ЖОВКВА, ЛИСТОПАД 1938 РОКУ** **ЧИСЛО 11 (71)**

Ономастика й топономастика в Мойсеєвій Книзі Буття.

I.

Давньоєврейська ономастика дуже цікава й цінна для нас тим, що вона звичайно сильно прозора, — в більшості кожне ім'я реально щось визначає. В Біблії знаходимо понад 2800 імен, і більшість із них зовсім жива, цебто значення назви виразно зрозуміле. Для цієї статті я беру матеріял тільки з однієї біблійної книги, — з Книги Буття (по-єврейському Berešit), Книги чи не найстарішої. Власне ця книжка — найстаріше джерело світової ономастики. Джерело цікаве й цінне особливо тим, що воно показує нам найперші способи повстання імен взагалі, способи, що напевне повторювалися в кожного народу під сонцем. Книга Буття, що її авторство приписується Мойсеєві (десь за XV віків до Христа), сильно вирізнюється серед інших книжок власне й тим, що вона дуже багато займається повстанням найрізніших особових та місцевих імен. Це імена найперших людей та найперших місцевостей, а тому знання цієї ономастики й топономастики буде цікаве й для ширшого громадянства.

Надавання імен у Книзі Буття завжди відбувається урочисто, за певним, т. ск., церемоніялом. Для цього завжди вживається формули: וַיִּקְרָא שֵׁם Vajjik'ra šem, — „і кликнув ім'я". Вираз vajjik'ra звичайно перекладають: „назвав", але я в своєму перекладі Книги Буття позоставляю „кликнув", бо воно зовсім рідне в нашій мові. В живій нашій мові частіш кажуть: „як тебе кличуть", а не „як тебе звуть".

Справа в тому, що в д. євр. мові vajjik'ra вживають і тоді, коли когось справді кличуть, прикликають до себе: „Vajjik'ra Jic'chak el-Jaakov — І покликав Іцхак (Ісак) Якова". Цього ж саме vajjik'ra вживають і тоді, коли хтось комусь надає ім'я. Думаю, що власне такого походження й наше „кликати" в виразах: „мене кличуть Іван, як тебе кликати" і т. ін. В давньоєврейській мові це „vajjik'ra šem: і кликнув ім'я" таке виразне й закінчене, що по ньому можна ставити двокрапку, цебто приймати саме ім'я за окреме речення.

Усі приклади, які подаю далі з Книги Буття, подаю їх за першооригіналом, цебто з мого перекладу книги Berešit. При цьому перекладі скрізь пильную віддати текста найближче до оригіналу, заховуючи всі його властивості й не порушуючи запашного біблійного стилю. Курсивою подаю, як то прийнято тепер у всьому світі, те, чого в оригіналі нема, а що потрібне для кращого зрозуміння тексту.

II.

Перше джерело перших назов — Господь Бог, Jehova Elohim, що світ створив. Але Бог дав не багато назов, — всього сім. Правда, все це не власні на-

зви, а тільки початкові слова. Ось вони:

1. 5: „І Бог кликнув на світло: День, а на темряву кликнув Він: Ніч“. Оце — за Біблією — найперші слова людської мови: День — jom, та Ніч — lajlah.

1. 8: „І кликнув Бог на твердь: Небо“. Небо, šamajim — це третє слово початкового словника. Цікаве це слово: Šamájim двоїна (dualis), бо початкові вірування давніх євреїв говорили про дві небі; на це старослов'янська мова витворила множинне слово „небеса“, що потім сильно поширилось серед усіх слов'ян; від нього й прикметник „небесний“.

Четверте й п'яте слова були: Земля erec та Море jammim: „І кликнув Бог на суходіл: Земля, а на місце зібрання води кликнув Він: Море“ 1. 10. Щодо слова jammim море, то це слово в д. євр. мові множинне, й звичайно визначає „море“, а не „моря“.

Як бачимо, за твердженням Біблії, Бог дав тільки основні назви, а не власні імена. Але цікаво, що першій людині Бог так само власної назви не дав, — дав їй тільки загальну назву: Чоловік чи Людина (по-євр. adam), і про це довідуємось не в перших розділах світотворення, але аж у 5-м розділі в вірші 2-м: „Й того дня, як були вони створені, кликнув Він їхнє ім'я: Людина“ (vajjik'ra et-šemam: adam). Як бачимо, Бог дав одне спільне ім'я чоловікові й жінці: Людúна (adam)[1]. Найкраще зо всіх імен!

І тільки значно пізніш надав Бог власне ім'я одному місту, — Вавилон. Про це читаємо 11. 9: „І тому то ім'я його кликнув Він був: Вавилóн (Bavel), бо там помішав (balal) Господь мову всієї землі“. Тут географічна назва Bavel повстає так само, як десятки інших: з певної пригоди — „помішав (balal) Господь мову всієї землі“.

Оце всі ті назви, що їх — за Біблією — надає Господь. Як бачимо, надає урочисто, вживаючи виразу: vajjik'ra šem. Надати назви інші Бог позоставив першому Чоловікові.

[1] Про слово Адам див. мою окрему статтю в РМ ч. 67-68, ст. 325-330.

III.

Назва всього живого, що Бог був створив, відбулася дуже врочисто, а назви надав, „кликнув“ сам перший Чоловік ще до того часу, як була створена помічниця йому. Про це Berešit 2. 19-20 розповідає так: „І вформував Господь Бог із землі всю польову звірину, і все птаство повітряне, і до Чоловіка привів, щоб побачити, як він їх кликатиме (mahjjik'ra-lo). А все, як покличе (ašer jik'ra) до них Чоловік, до живої душі — воно йменння його. І кликнув Чоловік імена всій скотині, і птаству повітряному, і всій польовій звірині“. Як бачимо — перший Чоловік, за Біблією, автор великого словника!

Назву своїй помічниці перший Чоловік давав двічі, — до гріхопадіння 2. 24 й по нім 3. 20. Перша назва була Iššah, Чоловічиця, цебто — жінка; про це читаємо 2. 21-23 таке: „І вчинив Господь Бог, що на Чоловіка був спав міцний сон, — і заснув він. І Він узяв одне з рéбер його, і тілом замкнув замість нього. І розбудував Господь Бог те ребро, що був узяв з Чоловіка, на жінку (le iššah), і привів її до Чоловіка. І сказав Чоловік: „Цим разом вона — кість від костей моїх, і тіло від тіла мого. Вона Чоловіковою (Чоловічицею, Iššah) буде кликатися, бо взята вона з Чоловіка (me iš)“.

Отже, перша назва першої жінки була загальна: Iššah, цебто Чоловічиця, Чоловікова, Жінка. Тут автор уживає гри слів, що їх на нашу мову не можна перекласти. По-давньоєврейському „чоловік“, „муж“ — iš, а свою помічницю, створену з нього ж, а не з пороху землі, він назвав словом, що має той сам пень: iššah (жінка), ніби чоловічиця. Ця гра слів зберігається в польському: mąż (iš) — mężatka (iššah); у нас це б було: чоловік — чоловічиця, бо в нашій мові чоловік (iš) — жінка (iššah) — різні корені.

Другу, вже власну назву Чоловік дав своїй помічниці по гріхопадінні. Про це розповідає Книга Буття 3. 20: „І кликнув Чоловік ім'я своїй жінці: Хаввá (Vajjik'ra haadam šem iš'to: Chavvah), бо вона була мати усього живого (chaj)“.

Тут ця назва повстає, як далі повстають усі назви: з своєї істоти. Перша жінка була мати всього живого, живе — chaj, через це й перша жінка зветься Chavvah чи Chajjah (в семітських мовах звуки *v* та *j* вільно чергуються між собою), з чого греки зробили Єву (бо греки не могли віддати д. євр. ані *ch*, ані *j*). Отже Хавва — Хая — Єва — це: „мати всього живого“, чи докладніше: життя, жива.

IV.

По гріхопадінні, коли перший чоловік і його помічниця були вигнані з Еденського саду, вони пізнали себе тілесно й у них стали родитися діти. Цим дітям дається ім'я з випадку їх народження. Назву синам дає то Хавва, то сам Чоловік.

4. 1: „І *тілесно* пізнав Чоловік Хавву, жінку свою, і вона завагітніла й породила Каїна (Kain), і сказала: „Набула (kaniti) чоловіка *від* Господа“. Отже kaniti (набула) — Kain (Каїн), назва досить неясна, як і зовсім неясний, а може й зіпсутий кінець 4. 1 (kaniti iš et-Jehovah: Набула чоловіка Господа).

4. 2. „А далі вона породила брата його Гавеля (Havel). Чому так названо Авеля, Книга Буття не вияснює.

4. 25. „І *тілесно* пізнав Чоловік іще жінку свою, — і сина вона породила. І кликнула ймення йому: Шет (Šet), бо Бог дав (šat) інше насіння за Гавеля, що забив його Каїн“. Отже ім'я Šet від šat — умістив, дав. Греки не мали *ш*, і всі *ш* з єврейських імен переробили по-своєму на *с*. Тому й Šet переробили на Σήθ, а за греками й ми зробили своє Сиф, хоч *ш* у своїй мові ми маємо[1].

У другому місці 5. 3 ще раз говориться про Шета, а ім'я йому дав вже Чоловік: „І жив Чоловік сто літ і тридцять літ, та й *сина* сплодив на подобу свою та на постать свою, і закликав ім'я йому: Шет“.

V.

А по цьому по цілій Книзі Буття розкидано дуже багато найрізніших імен. Єврейський Закон нічим не стримував (і тепер не в'яже) своїх визнавців при надаванні імен дітям, — батьки були вільні в виборі ймення дитині. Ймення надає або батько, або мати, або й хто інший, напр. баба-сповитуха (35. 17, 38. 28). Ім'я надається звичайно зараз по народженні.

Давньоєврейські ймення найрізнішого характеру. Напр. зазначаються особисті якості: білий (Лаван 24. 29), червоний (Едом 25. 30), волосатий (Есав 25. 25), кривий (Гедеон) і т. ін.

Часто надається ім'я із звіринного світу: вівця (Рахель 29. 6, те саме: Ривка), голубка (Йона), пташка (Ціппора), пчола (Дебора) і т. ін., або дерева: Тамара — пальма 38. 6 і т. ін.

Зазначу тут, що імена на *а* або на *-ай* — це в більшості молодші імена вже арамейського (халдейського) походження.

Але дуже багато імен повстають від якогось випадку в родині, що був при народженні. Напр. Moav, Моав — „від батька“ (me av), бо був народжений дочкою від батька 19. 37.

Ось походження імени Jic'chak, Їцхак, Ісак. Як Бог сказав, що Сарай (Сара) породить сина, то „впав Авраам на обличчя своє й засміявся (vajjic'chak). І сказав він у серці своїм: „Чи в віці ста літ буде вроджений, і чи Сарай в віці дев'ятидесяти літ уродить?“ 17. 17. Коли Їцхак народився, то „промовила Сарай: Сміх (cechok) учинив мені Бог, — кожен, хто почує, буде сміятися (jicachak) з мене“ 21. 6. Отже, Їцхак чи Ісак — це „будеш сміятися“.

Ім'я Якiв — це: він держиться п'яти, а Есáв — волохатий. Про їх народження розповідає КБ 25. 25-26: „І вийшов перший червонуватий, увесь він — немов плащ волосяний (sear). І кликнули ймення йому: Есáв. А потім вийшов його брат, а рука його трималася п'яти (baakev) Есава. І кликнув ім'я йому Яків“.

Про походження ймення Ізраїль читаємо 32. 29: „ І сказав: Не Яків буде вимовлятися вже ймення твоє, але Ізраель (Israel), бо ти боровся з Богом“ (isre El).

[1] Див. про це мою статтю: „Вимова біблійних імен“ у РМ чч. 67-69.

Яковові жінки, Лея та Рахель, в розділах 29-30 дають імення своїм дітям. 29. 32: „І завагітніла Лея й сина вродила, і кликнула йменння йому: Рубе́н (Reuven), бо сказала була: Господь споглянув на недолю мою, бо тепер покохав мене чоловік мій“. Отже Reuven — „побачте сина“.

29. 35 „І завагітніла вона ще й сина вродила й сказала: Тим разом я буду хвалити (odeh) Господа. Тому то кликнула йменння йому: Юда“. Юда, Jehudah — хвалити Господа.

30. 6: І сказала Рахель: Розсудив мене (dananni) Бог, а також вислухав голос мій, і дав мені сина. Тому кликнула йменння йому: Дан“. Дан, Dan — розсудив.

30. 8: І сказала Рахель: Великою боротьбою (naf'tule) боролась (nif'tal'ti) я з сестрою своєю, — і перемогла. І кликнула йменння йому: Нафталі́“. Naf'tali — боротьба.

І т. д., — див. іще 30. 1 Ґад — щастя, 30. 18 Іссахар — заплата, 30. 13 Аше́р — блаженство, 30. 20 Зевулун — мешкати, 30. 24 Йосип — нехай додасть, 35. 18 Бен-Оні́ — син болю мого, 35. 18 Бен-Ямі́н — син правиці, 38. 29 Пе́рец — роздертя, 41. 51 Менашше́ — той що дав забуття, 41. 52 Ефра́їм — розмноження і т. ін.

Нерідко ім'я мав значення для будуччини, ніби пророче, бо в нім доля людини, магічний вплив на її життя. Ось приклади:

5. 29: І Лемех сина сплодив, „і ім'я його кликнув: Ноа́х (Noach), говорячи: Цей нас потішить (jenachamenu) у наших ділах та в праці рук наших“.

10. 25: А Еверові народилося двоє синів: ім'я першому Пе́леґ (Peleg), бо за днів його поділилась (nif'legah) земля“. Пе́леґ — поділ, розділ.

16. 11: А ангол Господній до неї (до Ґаґарі) сказав: Ото ти зачала, і сина породиш, і кликнеш ім'я йому: Їшмае́л (Jiš'mael), бо прислухавсь (šama) Господь до твоєї недолі“. Їшмаел, Ізмаїл — „Бог (El) почує“.

Як ми вже вище бачили, серед давньоєврейських імен багато імен складених. Давні євреї любили складені імення й часто їх давали. Імена свої євреї звичайно давали через якісь випадки чи для підкреслення потрібного, а це вимагало двох, а то й кількох слів. Так повстали такі імена, як: Малки-Це́дек (Мелхиседек) — цар справедливости 14. 18, Елі-Езер — Бог поміч 15. 2, Авіме́лех — царів батько 20. 2 і т. ін.

Боже ім'я Jehovah або El часте в складених іменах, як то бачимо з поданих вище імен. Таке *Ел* могло й відпадати, напр. Елнатан (Бог дав) змінилося на Натан (дав), Ел'еазар дало Лазар і т. д. Ім'я Jehovah часто скорочувалось на Jo, Йо: Йонатан (Господь дав) і т. ін. El Бог в ст. слов. мові в іменах передається через -ілъ, з гр. -ηλ, напр., Михаїл, Гавриїл і т. ін.

Ім'я — це для людини батьківське благословення на ціле життя. В разі потреби, коли стається щось велике, ім'я може бути й змінене. Так, Сам Бог перемінив ім'я Авра́м на Авраа́м. Про це читаємо 17. 5: „І не буде вже кликатися ім'я твоє: Авра́м (Av'ram), але буде ім'я твоє: Авраа́м (Av'raham), бо вчинив я тебе батьком багатьох (hamon) народів“. Слово неясне, може вавилонське: Аврам — високий батько, Авраам Av'raham — батько множини; в Av'raham супроти Av'ram добавлено тільки склад ha — може з hamen натовп, множина.

Книга Буття 17. 15 розповідає про зміну імени Сара́й: „І сказав Бог до Авраама: Сара́й (Saraj), жінка твоя, нехай свого йменння не кличе: Сара́й, бо ім'я їй: Сара (Sarah). Зміна неясна, бо неясне значення самого імени; воно чи не вавилонське. Було Sarái, стало Saráh; Saráh — вельможна, княжна.

Щодо слова Сара́, то в грецькім перекладі з ним трапилась дивна пригода. Справа в тім, що в д. євр. мові *р* ніколи не подвоюється, тим часом греки — за своєю звичкою — це *р* подвоїли: Σάρρα, а за греками невільниче пішов текст церковний та російський: Са́рра, всі ж інші народи знають тільки Sara.

VI.

На закінчення розкажу ще хоч коротко про давньоєврейську топоно-

мастику в Книзі Буття. Повстання географічних імен мало чим відрізняється від повстання імен особових, — більшість їх ізв'язана з якимсь випадком. Назви ці так само бувають прості й складені. Ось трохи прикладів, — нехай вони самі розповідають про повстання місцевих назов.

4. 12, 16: Бог викляв був Каїна за вбивство брата та й каже: „Мандрівником та заволокою (na va nad) будеш ти на землі"... І вийшов Каїн сперед обличчя Господнього, й осів у країні Нод (Nod). Нод — це: туляння. Як бачимо, назва зв'язана з викляттям Божим Каїна.

4. 17: „І Каїн *тілесно* пізнав свою жінку, і стала вона вагітна, і вродила Ханоха. І збудував він місто, і закликав ім'я містові, як ім'я свого сина: Ханóх".

Як вище казав я, Бог дав ім'я Вавилон: „І тому, то ім'я його кликнув Він був: Вавилóн (Bavel), бо там помішав (balal) Господь мову всієї землі".

19. 20, 22: „Ось місто це близьке, щоб утікти туди, а воно — дріб'язок (mic'ar)... Тому то й кликнув ім'я міста: Цоáр (Coar)". Цоар — дріб'язок.

26. 18: „І знову Ісак повикопував криниці води,що їх повикопували були невільники за днів батька його Авраама, а позатикали були їх філістимляни по Авраамовій смерті. І він кликнув їм йменння, як йменння, що батько його був їм кликнув".

26. 20: „І сварилися пастухи Ґерарські з пастухами Ісаковими, кажучи: Це наша вода. І він кликнув ім'я для тієї криниці: Есéк, бо сварилися (hit'asseku) з ним". Есéк — сварка.

26. 21: „І викопали вони іншу криницю, і сварилися також за неї. І він кликнув для неї ім'я: Сітнá (Sit'nah)". Сітнá — незгода.

26. 22: „І він пересунувся звідти, і викопав іншу криницю, й не сварились за неї. І він кликнув для неї ім'я Реховóт (Rechovot), і сказав: Тепер нам поширив (hir'hiv) Господь, — і ми в Краю розмножимось". Реховот — поширення.

26. 32-32: Ісак склав був умову з Авімéлехом, і вони присягли (vajjiššav'u) один одному, що умови додержать. „І сталося того дня, і прийшли Ісакові невільники й розказали йому про криницю (beer), що її вони викопали. І сказали вони: „Ми воду знайшли!" І він кликнув на неї: Шив'á (Šiv'ah), чому ім'я міста того Беéр-Шевá аж до сьогоднішнього дня". Шив'а — присяга, Беер-Шева — криниця присяги.

28. 16-19: Бог явився Якову в сні й прорік йому будучину. „І прокинувся Яків зо свого сну та й сказав: „Дійсно, Господь пробуває в цьому місці, а того я не знав!" І злякався він і сказав: „Яке страшне оце місце: Це ніщо інше, як дім (bet) Божий (Elohim), і це брама небесна". І кликнув він ім'я тому місцю: Бет-Ел, а ім'я того міста на початку було Луз". Бет-Ел, Вефіль — Дім Божий.

32. 2-3: А Яків пішов на дорогу свою. І спіткали його Божі анголи. А Яків, сказав, коли їх побачив: „Це Божий табір!" (machaneh). І він кликнув ім'я тому місцю: Маханáїм". Маханаїм (двоїна) — два табори.

32. 31: По боротьбі з Богом „кликнув Яків ім'я того місця: Пеніéл, бо „бачив був Бога обличчя в обличчя (panim el-panim), й збереглася душа моя". Пеніел — обличчя Бога.

33. 17. „А Яків подався до Суккоту, збудував собі хату, а для набутку свого поробив курені (sukkot), й тому кликнув ім'я тому місцю: Суккот". Суккот — курені.

35. 8: „І вмерла Девора, мамка Ривки (гр. Ревека), й була похована нижче Бет-Елу під дубом (allon), а він кликнув ім'я йому: Аллóн-Бахýт". Аллон-Бахут — дуб плачу.

Вищеподані приклади з давньоєврейської топономастики виразно показують нам, як саме вони повставали, — перші патріярхи надавали ці назви в залежності від найрізніших життєвих випадків. Імена ці зоставалися й надалі, „аж до сьогоднішнього дня", хоч часом і змінялися. Як показав я вище, так само повставали й імена особові. Таким способом творилася сила різних імен, і не тільки в давніх євреїв, а певне й по цілому світі. Ось цим цінне для нас оце давнє єврейське назовництво. Іван Огієнко.

Народні метатези, деформації та скорочення в словах своїх і чужих (позичених).

Явище переставлення, перекручення та скорочення слів таке цікаве й багате, що любо може стати темою більшій розвідці, чи окремій вечерпній праці. В цій статті порушено воно тільки коротко й дуже поверхово, бо коротка стаття може торкнутися справи звичайно тільки загально.

Метатези й деформації — річ звичайна не тільки в українській, але й у всякій мові, пор. нім. ade — з франц. adieu, польс. kształt — з нім. Gestalt, рос. мусьє, шлагбаум і т. п. Треба зазначити, що найбільше їх в мові народній (записувачі й дослідувачі - діялектологи можуть дати багато різнорідного матеріялу)[1], хоч не бракує перекручень і в мові інтелігенції.

Якщо говорити про деформацію чужих слів, треба розуміти цей процес у відношенні до їх первісної (чужої) постаті, — бо в відношенні до мови, що їх прийняла, цей процес зватиметься менш чи більш удалою (фонетично-лексикальною) асиміляцією. Майже всі чужі слова, перейшовши до іншої мови, підпадають змінам деформаційного характеру.

В українській народній мові знаходимо перекручення в позичках з мови грецької (пор. гуц.: курилайси — χύριε ἐλέισον), латинської (пор. пок. лахабунда і вахабунда, польс. wagabunda, нім. Vagabund, лат. vagari), італійської, французької (пор. фурдиґа, хурдиґа — іт. corte di guarda, фр. corps de guarde), румунської (гуц. царинка — tara, лат terra), німецької (пор. некрут — Rekrute з лат.), мадярської (пор. котюга — kutya = собака), турецької (пор. гуц. і пок.: бо(у)рдюг — bardak = джбан), татарської (пор. діял. ва(о)таман — odaman = старший над пастухами), польської (пор. пок. і гуц.: здикутор, здикуційник — egzekutor з лат.), російської (пор. башка́ — з татар.), жидівської (пор. пок. і гуц. сабаш і шабаш — жид. šabes, гебр. šabbath), навіть з церк.-слов. мови бувають нар. перекручення, напр. незрозумілих слів молитви: „скрадавшогосі“ — страдавшаго (зап. в м. Обертині 1930 р. на Пок. на відпусті св. ап. Петра і Павла), і т. п.[1]

Цей процес (метат. та деформ.) йде іноді, хоч рідко, за гаслом економії часу, в інших випадках полегшує трудну вимову чужого слова. Теоретично допускальні тут дві можливості (два шляхи) переймання: 1) мова зв'язує чуже слово з чимсь у себе знаним (нова аналогія, нова асоціяція); несвідомо, або й свідомо, творяться тут, здебільшого, вирази, забарвлені гумором-сміхом та глумом-сатирою; 2) мова перекручує чуже слово без сенсу, без виразного нового зрозуміння (хоч річ, названа цим перекрученням, завжди знана) так, як їй легше в даному випадку вимовити.

Приклади до 1):

А д у к а́ т, гадукат, гайдукат — з асоц. до: дукат, гайда, гайдук (приставне г, як у діял. горати, горчик). Адукат — то такий пан, що помагає брехати (І. Франко: Нар. прик. 2).

Д и р е́ х т о р, пок. і гуц. дирехтір — з асоц. до: дерти, драти, здирати. Нибіжчик дирехтор Сіковський добри вмів шкіру гарбувати (с. Хотим, на Пок.)

З д и к у́ т о р, пок. і гуц. здикуційник (здикуція) — з асоц. до: дикий, або куток. Ховайтисі, кумо, бо вже той здикуційник в силі (селі), як вас захопит в хаті, то всюда обшарит (= обшукає по всіх кутках К.) (с. Хотим, на Пок.).

К о л о́ п н і (пок. зам. коноплі. Гий, Андрію! я колопні сію... (пок.).

---

[1] Див. розд.: Слова чужі, в праці „Гуцульський говір...“ К. 1928; до бібл. народн. словотворення зарахувати б: „Примітивний словотвір“ Р. См.-Стоцького (про інтер'єкції), Варш. 1929; його ж про іменн. словотворення: Abriss der ukrainischen Substantivbildung. Wien 1915, та про прикм.: Значення українських прикметників. Варш. 1926.

[1] Прим. 1. Багато латинських, німецьких і ін. позичок перейняла українська мова через посередництво польської мови.

Прим. 2. Тут не порушуємо справи хронології позичок.

Корко́ди́ль (стара метатеза), — зам. крокодил.

Ліворуція (нар. заг.) — зам. революція; асоц. до: ліва рука?

Лю́брика (пок. і гуц.) — зам. рубрика, — назва червоного, або синього (sic!) грубшого олівця, синьої або червоної крейди, глини, що їх уживають у лісовому господарстві до значкування; пор. польс. rubryka, нім. Rubrik, з лат.: ruber,-bra,-brum = червоний,-а,-е.

Медві́дь, ведмідь (стара метатеза; невідомо, котре старше) — асоц. до: ме(і)д їсть, від меду; болг. медвѣд(ь), серб. медвјед, чеськ. medvěd, рос. медвѣдь, польс. niedźwiedź давніше: miedźwiedź (miedu-jed (jedzący) Брюкнер PSE 360.

Му́ченик (ученик, учень), глумливе.

Мучи́тель (учитель), глумливе.

Остромон (з Долинщ.) зам. астроном; асоц, до: остро, а творення аналог. до: окома(ó)н.

Поверéсло (перевесло).

В назвах географічних міст, напр.: **Русалéм** (скороч.) — Єрусалим; асоц. до: русий, русальний; Питрибу́рх — зам. Петербург, від нім. Petersburg; асоц. до: Петро (а не нім. Peter).

В пок. і гуц. знаходимо вельми поширену деформацію: цінь, цім — зам. пол. dzień в привітанні: dzień dobry; тут всюди: цім (або: цінь) добрий; місцями: цим добрий (ніби: чи-м добрий); приказка: цім добрий — з ким добрий, а з вами лиха година (зап. в с. Хотим. на Пок.).

Приклади до 2):

Аблака́т — адвокат (з Вол. і Гал.)

Бле́йвас — з нім. bleiweiss (д. Кв.-Осн. Тв)

Капервáс, Кукурвáс — з нім. kupferwasser; пор. нар. пісню: (чим ти брови намастила?) Намастила кукурвасом, щоб моргали до вас часом.

Кала́нти́р — календар, пор. пол., нім. й ін., з латин. calendae, calendarium (зап. з Вороніжчини М. Дикарева 1905 р.).

Мандибу́рка (пок.) — „маг(ґ)дебурка" = картопля (від м. Magdeburg).

Ше́львах (пок., гуц., буков). — з нім. Schildwache — вартовий; за аналогією до: штельмах, стельмах? (нім.).

Фе́рша(о)л (вол., поліс.) — з нім. Feldscher, через рос. і польс. посередн.

Цилюрик (поліс., пор. Кв.-Осн. Тв.; гал.: цирулик) — через польс.: cyrulik, з латин.: cirurgus.

Перекручення й скорочення бачимо теж у групі ймень особових, напр.: Пана́с, Опана́с, пок.: Тана́сь — від: Ат(ф)анасій, а це з грецьк., пор. польс. Atanazy. **Фру́зя** (гал.) — від Евфросинія (з грецьк.) і б. п.

В говорі покут. (і част. гуц.) знаходимо скорочення (випад *-о-*, *-е-*) в таких словах, як: борда́ (зам. борода), серда́ (зам. середа), че́рво (зам. черево) й ін.

Фрази скорочені й конгломерати. Тут іде процес у більшості за гаслом економії часу. Це вирази пошани, привіту, подяки, та бажально-похвальні звороти.

Приклади: **Бода́й** — Бог дай (заг.-укр.). **Бодапрости** (пок., гуц., под., наддністр.) — Бог да (= хай) простить (роз.: гріхи ваші). **Їмость**, єґомость (єґомосьць; гал.) — з: її милость, єг(ґ)о милость, а це з польс. jej mość (miłość), jego mość (miłość) з XVI-XVII вв. **Курилéйси**, курилайси (гуц.) — від грецьк. κύριε ελέισον = Господи помилуй. **Мага́йбі** (вол., полісь.) — помагай Бог (Боже). **Прости́бі** (пок.) — прости Бог (Боже). **Сла́вайсу́** (гал., ще: авайсу) — Слава Ісусу (христ. привіт.). **Спасибі** (заг.-укр.) — Спаси Бог (Боже) і т. п.

Луцьке. Д-р Б. Кобилянський.

Складня української мови.

II. Речення просте.

1. Речення за їх змістом.

Як ми бачили в I частині Складні (що таке речення? ст. 126-144), до речення можна підходити з найрізніших сторін, чому й окреслення його роблять не однакове. Речення бувають найрізніших форм, найрізнішого змісту, що його часто дуже трудно вловити для наукової

аналізи. За основу аналізи речень беруть різні підстави: присутність чи відсутність підмета чи присудка, присутність чи відсутність пояснювальних членів, логічний зміст речень і т. ін. Але міцної підстави, щоб на основі її дослідити й погрупувати всі речення, наука ще не знає. Не знає, хоч питанням про поділ речень займалися вже стародавні греки, напр. софіст Протагор із Абдери. Займалася цим немало й логіка та риторика, але граматика має на цьому полі ще забагато праці.

Поки що, я тут спинюся на аналізі речень за їхнім змістом, головно з погляду складнево-психологічного, а пізніше подам інший їх поділ, — на основі членів речення.

Кожне речення має свій, до певної міри закінчений зміст, свою основну ціль; кожне речення говоримо з певною метою, вкладаючи в нього певну ціль. За головним змістом чи за їхньою метою можна поділити всі речення на три групі: речення оповідні, питальні й окличні. Речення від речення звичайно відділюємо в мові певною павзою, а на письмі — її виявником, цебто знаком розділовим, для чого, згідно зо змістом, маємо три головні реченеві знаки: крапка, питальник і окличник.

Кожне речення вимовляємо чи читаємо з відповідною інтонацією[1]. Інтонацією звемо звукові відтінки, що робимо їх у мові на окремих словах чи на словосполученнях, або й на цілому реченні. В житті речень, як і взагалі в мові, інтонація має надзвичайно велике значення, бо вона ж приявна в кожнім реченні, і не тільки приявна — вона правдиве обличчя цього речення. Власне інтонація допомагає тому, що слухач відразу розуміє нашу мову, навіть наш найменший суб'єктивний настрій при мові. Інтонація буває найрізніша, але головні її типи збігаються з типами речень за їх змістом. Одне й те слово можна вимовити різно, але слухач легко й швидко зрозуміє нас: *Так. Так! Так? Та-а-к?!* І не тільки слова, — так само й довші речення можемо вимовляти з потрійною інтонацією, напр.: „Брат приїхав“, і кожного разу слухач легко зрозуміє, про що ходить: Брат приїхав. Брат приїхав! Брат приїхав? Або навіть: Брат приїхав... Брат приїхав?! і т. п.

Малим виявленням живої інтонації на письмі служать наші знаки розділові, головно. !? Кажу малим, бо вони зовсім недостотно передають зовнішній інтонаційний характер нашої мови. Не всі слова в реченні ми вимовляємо однаково, — деякі з них протягуємо, на деяких тон голосу підвищуємо, на деяких понижуємо; в певних частинах речення читаємо голосно, в інших тихо, і т. ін., — усе це в більшості на письмі не зазначене, бо традиційних знаків розділових у нас замало.

Інтонація — найголовніша зовнішня підстава поділу речень, але крім неї речення також мають свої інші ознаки, напр. чисто граматичні, — різні дієслівні способи: дійсний спосіб — для оповідного речення, наказовий спосіб — для речень окличних; питальні речення, крім цього, мають свої характеристичні частки, напр. *чи*, *хіба*.

За змістом та за інтонацією речення бувають оповідні, питальні й окличні. Це основні й найголовніші частини нашої мови, що існували вже в прамові. Кожна мова знає ці головні основи своєї мови; найдавніші пам'ятки класичних стародавніх мов — санскритської, давньоєврейської, грецької, латинської й ін. — свідчать про панування в їх мові цих трьох головних типів речень.

Крім інтонації, величезну ролю при нашій мові грають жести та міміка. Жести — це рухи головою й рукою, часом руками, а то й цілим тулубом при говоренні; міміка — це рухи наших м'язів на обличчі; правда, міміку можна розуміти ширше й підводити під неї всі жести. Наша мова завжди глибоко й тісно зв'язана з жестами та мімікою, і власне вони, поруч з інтонацією, сильно доповнюють людську мову; без них мова була б суха та мертва. Жести та міміка передають усі наші найменші емоції та афекти, всі наші найменші духові зворушення. Страх, го-

---

[1] Про інтонацію розповів я докладно в І частині Складні на ст. 159-174.

ре, гнів, біль, радість, сміх, задоволення, втома і т. ін., — всі вони мають свою власну міміку на людськім обличчі, а то й відповідні жести, які ми прекрасно розуміємо й без мови. Поскільки мова та інтонація — це мова слухова, постільки жести та міміка — це мова зорова, як і письмо, але мова універсально зорова, бо її добре розуміють усі, письменні й неписьменні.

Жести й міміка існують від початку людства й були вже ще до розвитку мови. Жести зовсім догідна зорова мова, що за наших часів панує не тільки серед глухонімих, але й серед деяких менше розвинених народів, напр. американських індійців. Жести й міміка сильніші й більш розвинені в народів південних, як у народів північних, все спокійніших і менше рухливих. Жести сильно розвинені й виразніші в простого народу, який ними завжди доповнює свою мову; навпаки, в інтелігента жести спокійніші, зате в нього ясніша міміка.

Жести — надзвичайно суб'єктивні й індивідуальні: вони різні не тільки в окремих народів та племен, але й ув окремих родин. Більше того, — в окремій родині одні мають такі жести, інші такі. Але ми звичайно звикаємо до загальноприйнятих традиційних наших жестів і прекрасно їх розуміємо. Жести голови та рук не рідко не однакові в різних народів, зате міміка більше стала поміж усім людством.

Жести та міміка — це дзеркало мови не тільки язикової, але й мови внутрішньої, мови серця; ось чому проста людина або дитина висловлює ними свої почуття скоріше, як мовою слуховою. Навпаки, доросла людина, особливо інтелігентна, завжди вчиться не виявляти назовні жестами та мімікою того, чого виявити не хоче (пор. вирази: „Стоїть, як стовп", „Стоїть, як мумія" і т. ін.). У жінок жести рухливіші, як у чоловіків.

Жести робимо не тільки руками, але й головою та цілим тулубом; пор. утерті вирази: Махнув рукою, Кивнув головою, Дригнув ногою, Хитнувся, Розкрив рота від здивування й т. ін. Бувають особи, що в них жести надзвичайно розвинені; більше розвинені вони й ув акторів. Жестами, як мовою, послуговуються не тільки глухі, але й ми всі при потребі: коли „говоримо" на далеку віддаль, напр. через річку, коли не хочемо, щоб нас чув третій, при сильному галасі чи шумі й т. ін. Деяки жести бачимо й у скотини.

Міміка — гра м'язів на обличчі — буває надзвичайно різна й легко передає найменші духові зворушення, чому й супроводить усі види речень. При добрій і вправній міміці працюють усі м'язи на обличчі; м'язи лицеві, очей, рота й т. ін.; при гніві, напр., сильно роздуваються ніздрі, через що, напр., по-давньоєврейському слово ар чи af означає: ніс, ніздря й гнів; напр. Вихід 4. 14: І загорівся гнів (af, цебто ніздря, ніс) Господній на Мойсея. Погляд наших очей завжди тісно зв'язаний з мовою, а навіть, особливо при настроєвій, із окремими реченнями. При спокійному оповіданні про спокійні речі погляд очей лагідний і спокійний, при радості він більше яснів, при наказах — твердів, при гніві стає огняним, при страху — непокоїться й т. ін. Міміка поєднується з жестами й усталюється на різні випадки; напр. при страху — сильна міміка на обличчі, рух усього тіла, напруження членів; при незадоволенні — сильні рухи всіх членів, тремтіння мускулів обличчя; навпаки, при задоволенні — спокій по всіх членах тіла, вони звичайно нерухомі.

Ось тому нам завжди легче говорити з людиною, дивлячись їй просто в очі, — ми бачимо всю її міміку, а це нам допомагає глибше розуміти слухача; ось тому розмова телефоном або вислухане через радіо не роблять на нас повного враження. Через це ж часом люди, розмовляючи, ховають обличчя своє, коли не хотять, щоб його бачив розмовник, цебто щоб глибше його зрозумів.

Але жести й міміка мають стільки проявів, скільки людей на світі, чому, скажемо, артисти завжди грають ту саму ролю по-іншому, створюючи найрізніші типи. Але не дивлючись на цю різнорідність, ми завжди легко розуміємо мову жестів та міміки, бо звикаємо до неї від народження.

Як бачимо, інтонація, жести та міміка — це друга частина нашої мови, частина невідмінна й надзвичайно важлива, бо це власне вона створює в нашій мові десятки найрізніших видів та типів речень. На жаль тільки, мова жестів та міміки вивчена дуже мало[1], а українські жести зовсім недосліджені, хоч вони мають цікаві риси по окремих говорах-землях.

Речення оповідні, питальні та окличні — це головний склад людських речень взагалі від найдавнішого часу. Найдавніші пам'ятки класичних мов знають ці речення, як звичайні. Напр. у Кн. Числа 27. 3-4 читаємо: „Наш батько помер на пустині, і він не був серед громади умовлених на Господа. Чому ж ім'я нашого батька буде відняте з-посеред його роду? Дайже нам володіння серед братів нашого батька!“ Так само передає це місце й текст грецький (III. вік до Хр.), і латинський (IV. вік по Хр.).

Найперші українські пам'ятки знають усі ці три роди речень, як звичайні. Напр. у Збірнику Святослава 1076 р. читаємо на л. 5-6: „Сыну мой и чадо, приклони ухо своє и послушай отця своєго! Но от чесо первоє начьну казати тя, сыну мой? Чьто ти первѣє явлю? Мятежь ли или злобы свѣта сего? Колико множество бысть чловѣкъ по земли, и вси бес памяти быша“.

а. Речення оповідне.

Оповідне речення завжди про щось розповідає, розповідає спокійно, не підвищуючи свого тону, навпаки, — на кінець такого речення наш голос (інтонація) зовсім виразно понижується й тихне, переходячи в виразну павзу, що й зазначаємо крапкою. Цій спокійній інтонації відповідають такі самі спокійні жести, або вони й зовсім відсутні. Зате сильно розвинена міміка — вона виразно показує, про що розповідається чи про що буде розповідатися, і вона власне створює багато різних типів оповідного речення.

Оповідні речення існують із найдавнішого часу; в нашій мові це найчастіша форма речень, що панує в нашому буденному житті, панує й у літературі. Оповідне речення завжди спокійно розповідає про свою тему, розповідає без жодної емоціональної закраски, чому це речення звичайно й має найсильніше стабілізований словолад. Це та форма речення, що його визнає й знає й логіка, що звичайно не знає інших форм речення, питального та окличного.

Оповідне речення — основа людської мови, на якій виросла наша мова. Як показують найдавніші пам'ятки, будова оповідного речення дуже мало змінилася в порівнянні з будовою його тепер; крім цього, будова цього речення майже однакова по всіх індоевропейських мовах.

Оповідне речення звичайно стверджує або заперечує (коли має при присудку *не*) якийсь факт, — і в цім його зміст, чому втерта назва його *оповідне* не зовсім відповідне.

Число слів в оповідному реченні найрізніше, залежно від того, хто й для чого говорить. Речення в живій нашій мові завжди короткі, — 1-5 слів, але речення в писаній мові, особливо в деяких письменників, часто дуже довгі, доходячи до 15-20 слів. Звичайно, що довше речення, то трудніше воно сприймається. Емоціонально збудоване речення, питальне чи окличне, звичайно коротше за оповідне, бо при емоції слова сильно заступаються інтонацією. Пор. відому розмову двох наших селян: „Здоров! — Здоров! А що? — Бичка. Де? — На базарі. За скільки? — За сім. Прощай! — З Богом“. Тут найкоротша будова речень, а все таки до найменших дрібниць зрозуміла слухачеві.

Українська мова дуже любить коротку будову речень, що навіть і в поезії надають їй величної простоти. Пор. у Шевч.

Садок вишневий коло хати.
Хрущі над вишнями гудуть.
Плугатарі з плугами йдуть.
Співають ідучи дівчата,
А матері вечерять ждуть.
Сім'я вечеря коло хати.
Вечірня зіронька встає.
Дочка вечерять подає.
А мати хоче научати,
Так соловейко не дає. 301.

Іван Огієнко.

---

[1] Див. про це цінніші праці: Ч. Дарвін: Про вислів почуття в людини й тварини, 1872. W. Wundt: Völkerpsychologie I. 2, 1900, розд. 2 і 3.

Назвукові букви українських прізвищ.

Відома річ, що прізвища даного народу зв'язані невіддільно з його мовою. Прізвища походять від назов місцевин, звідкіля прапредки чиїсь прийшли, від їх занять, від особових імен, а головно від тілесних та духових прикмет і недостач і зв'язаних з цим прозвинок, що їх надає оточення з глузівною метою, або щоб відзначити одних людей від інших. Тому теж, як мало в даній мові слів, що починаються[1] від певних звуків, так теж буде й із прізвищами, де відбиваються теж сильно і впливи чужих мов.

Я розглянув прізвища учнів української гімназії в Перемишлі в числі 510 і зладив маленьку їх статистику, що її ось тут подаю.

Буква	А	починає	7	прізв.,	це	зн.	1·37%
„	Б	„	38	„	„	„	7·45%
„	В	„	26	„	„	„	5·09%
„	Г	„	33	„	„	„	6·46%
„	Ґ	„	9	„	„	„	1·76%
„	Д[2]	„	25	„	„	„	4·09%
„	Е	„	—	„	„	„	—
„	Є[3]	„	5	„	„	„	0·98%
„	Ж	„	3	„	„	„	0·58%
„	З	„	19	„	„	„	3·64%
„	И, Й	„	—	„	„		—
„	І	„	3	„	„	„	0·58%
„	К	„	79	„	„	„	15·49%
„	Л	„	24	„	„	„	4·70%
„	М	„	36	„	„	„	7·05%
„	Н	„	7	„	„	„	1·37%
„	О	„	6	„	„	„	1·17%
„	П	„	43	„	„	„	8·43%
„	Р	„	11	„	„	„	2·15%
„	С	„	58	„	„	„	11·37%
„	Т	„	11	„	„	„	2·15%
„	У	„	1	„	„	„	0·19%
„	Ф	„	16	„	„	„	3·13%
„	Х	„	6	„	„	„	1·17%
„	Ц	„	5	„	„	„	0·98%
„	Ч	„	10	„	„	„	1·96%
Буква	Ш	почин.	16	прізв.,	це	зн.	3·13%
„	Щ	„	2	„	„	„	0·39%
„	Ю	„	1	„	„	„	0·19%
„	Я	„	8	„	„	„	1·56%

На основі цієї статистики можна зробити такі висновки:

Найбільше в нас прізвищ починається буквою К — 79 (15·49%), С — 58 (11·37%), П — 43 (8·43%), Б — 38 (7·45%), М — 36, Г — 33. Середню скількість (29-10) займають прізвища з початковими буквами: В — 26, Д — 25, Л — 24, З — 19, Ф — 16, Ш — 16, Р і Т — 11, Ч — 10.

Найменша скількість прізвищ припадає в нас на початкові букви: У, Ю — 1 (0·19%), Щ — 2 (0·39%), Ж і І — 3 (0·58%), Є й Ц — 5, Х й О — 6, А й Н — 7, Я — 8.

Подібне відношення назвукових буков бачимо теж і в словах української мови, одначе з тим застереженням, що в нашій мові і в словниках дуже багато місця займають букви, що від них починаються похідні й складені слова, головно дієслова з приставками, як ось: у букві *в:* в-, ви-, від-; *д:* до-; *з:* з-, за-, зо-; *н:* на-, не-; *о:* о-, об-; *п:* перед-, під-, по- і складені: повід-, понад-, попід-, murpovи-, пона- й ін.; *р:* роз-; *с:* с- і *у:* у (в).

Беру „Словарь" Б. Грінченка[1] і там знаходжу ось таку скількість слів на поодинокі назвукові букви, при чому відсоток обраховую від 2120 усіх сторінок цього „Словаря". Додаю теж заввагу, що в „Словарі" Грінченка вміщується на одній сторінці 23-36 слів.

А	займає	11	ст.,	а	це	дає	0·51%	усіх	ст.
Б	„	108	„	„	„	„	5·00%		
В	„	140	„	„	„	„	6·06%		
Г	„	82	„	„	„	„	3·86%		
Ґ	„	8	„	„	„	„	0·37%		
Д	„	110	„	„	„	„	5·18%		
Е	„	2	„	„	„	„	0·09%		
Є	„	3	„	„	„	„	0·14%		

[1] Інакше початкові букви, бо „назвук" — це початок слів.

[2] В цьому від Дз починаються 2 прізвища = 0·39%, а саме: Дзюма й Дзяд.

[3] Подаю ці прізвища, бо вони дуже рідкі: Єрофеєв, Єрощук, Єсип (усі 3 емігранти з України), Євусяк (Лемко) і Єнкала.

[1] Повний його наголовок: Словарь української мови. Упорядкував Борис Грінченко. Том І. У Києві 1907. Том II. 1908. Том III, 1909. Том IV. 1909.

Ж	займає	26	ст.,	а	це	дає	1·22% усіх ст.
З	„	191	„	„	„	„	9·00%
И	„	3	„	„	„	„	0·14%
І і Ї	„	6	„	„	„	„	0·28%
Й	„	1	„	„	„	„	0·04%
К	„	134	„	„	„	„	6·32%
Л	„	58	„	„	„	„	2·73%
М	„	65	„	„	„	„	3·03%
Н	„	113	„	„	„	„	5·33%
О	„	84	„	„	„	„	3·96%
П	„	421	„	„	„	„	19·85%
Р	„	94	„	„	„	„	4·43%
С	„	155	„	„	„	„	7·31%
Т	„	62	„	„	„	„	2.92%
У	„	69	„	„	„	„	3·25%
Ф	„	7	„	„	„	„	0·33%
Х	„	39	„	„	„	„	1·83%
Ц	„	19	„	„	„	„	0·89%
Ч	„	38	„	„	„	„	1·79%
Ш	„	40	„	„	„	„	1·88%
Щ	„	8	„	„	„	„	0·37%
Ю	„	3	„	„	„	„	0·14%
Я	„	13	„	„	„	„	0·61%

З цього перегляду бачимо при порівнянні ось що:

а) більші різниці:

У прізвищах		У слов. Грінч.	Різниця
Г	6·46%	3·86%	+ 2·60
З	3·64%	9·00%	— 5·36
К	15·49%	6·32%	+ 9·17
М	7·05%	3·03%	+ 4·02
Н	1·37%	5·33%	— 3·96
П	8·43%	19·85%	—11·42
С	11·37%	7·31%	+ 4·06

б) різниці середньої величини:

У прізвищах		У слов. Грінч.	Різниця
А	1·37%	0·51%	+ 0·87
Б	7·45%	5·00%	+ 2·45
В	5·09%	6·60%	— 1·51
Ґ	1·76%	0·37%	+ 1·39
Л	4·70%	2·73%	+ 1·97
О	1·17%	3·96%	— 2·79
Р	2·15%	4·43%	— 2·28
У	0·19%	3·25%	— 3·06
Ф	3·13%	0·33%	+ 2·80
Ш	3·13%	1·88%	+ 1·25

в) дуже малі різниці, що не доходять навіть до 1 цілого, бачимо при буквах: Д, Є, Ж, Т, Х, Я.

г) згідність процентів назвукових буков прізвищ і слів у Грінченка бачимо при цих буквах:

	В прізвищах	У словах Грінченка
И, Й, І	0·58%	0·32%
Ц	0·98%	0·89%
Ч	1·96%	1·79%
Щ	0·39%	0·37%
Ю	0·19%	0·14%

А як виглядає відсоткове відношення назвукових буков українських слів на основі інших словників?

Мало в нас їх, тому беру під розгляд менш відомий словник Омеляна Поповича: „Руско-німецкий Словар“, виданий у Чернівцях без означення року. На одній сторінці в цьому „Словарі“ маємо 62-72 слів, а всіх сторінок 319.

Слова з назв. буквою	Займають сторін	А це дає % усіх стор.
А	2	0·62%
Б	11	3·43%
В	33	10·31%
Г	9	2·81%
Ґ	1/2	0·15%
Д	12	3·75%
Е	—	—
Є	1/4	0·07%
Ж	3.5	1·09%
З	35	10·93%
И і Й	1	0·30%
І і Ї	1	0·30%
К	16	5·00%
Л	6·5	2·03%
М	10	3·12%
Н	19	5·93%
О	14	4.37%
П	62	19·37%
Р	18	5·62%
С	24	7·50%
Т	8·5	2·65%
У	7	2·18%
Ф	1·5	0·46%
Х	4·5	1·40%
Ц	2·5	0·78%
Ч	5	1·56%
Ш	5	1·56%
Щ	1·5	0·46%
Ю	0·25	0·07%
Я	1·5	0·46%

Якщо порівняємо відсоткові відношенна слів у Грінченка й Поповича, то завважимо, що здебільш відсотки ті самі, а різниці дуже малі, сягають нижче 1%. Середньо великі різниці бачимо тільки

при буквах Б, Г, Д, З, К, Р, У, але вони виносять найвище — 1·57 (при Б). Більша різниця є тільки при букві В, а саме + 3·71% на користь О. Поповича. Але так виходить тільки назовні. Направду проценти в Словнику Поповича повинні бути інші, бо в нього на одній сторінці майже вдвічі більше слів, ніж у Грінченка. Це вчасті видно в нього в незначному підвищенні процентів при буквах А, З, И-Й, І-Ї, М, Н, О, Р, С і Ф. Про більше підвищення при букві В згадав я вже вище.

Щоб порівняння вийшло докладніше, розглядаю ще свій Українсько-польський Словник (Львів, 1931); у ньому на одній сторінці вміщується 35-50, а пересічно 40 слів, а всіх сторін у ньому, як відкинути вступ, є 488. Бачимо там ось це відношення поодиноких назвукових буков слів:

	Займає сторінок	А це дає % до заг. ст.
А	5	1·02%
Б	38	7·78%
В	58	11·88%
Г	16	3·27%
Ґ	1	0·02%
Д	29	5·94%
Е-Є	1·5	0·30%
Ж	7	1·43%
З	45	9·22%
Й	0·125	0·02%
І-Ї	2·5	0·51%
К	23	4·71%
Л	11	2·25%
М	19	3·89%
Н	26.5	5·43%
О	20	4·09%
П	80	16·39%
Р	14	2·86%
С	36	7·37%
Т	14	2·86%
У	7	1·43%
Ф	1	0·20%
Х	8	1·63%
Ц	3·5	0·71%
Ч	9	1·84%
Ш	6	1·22%
Щ	2·5	0·51%
Ю	0·5	0·102%
Я	3	0.61%

Як порівняємо тепер статистичні цифри назвукових буков останнього словника (Грицака-Кисілевського) з Словарем Ґрінченка й прізвищами перемиських учнів, то одержимо ось ці висліди:

Різниці в порівнянні з Словарем Грінченка (I) і в порівнянні з скількістю прізвищ (II).

	I	II
А	+ 0·52(I)	— 0·35(II)
Б	+ 2·78	+ 0·33
В	+ 5·28	+ 6·79
Г	— 0·59	— 3·19
Ґ	— 0·17	— 1·56
Д	+ 0·76	+ 1·04
Е-Є	+ 0·07	— 0·68
Ж	+ 1·21	+ 0·85
З	+ 0·22	+ 5·58
Й	— 0·02	+ 0·02
І-Ї	+ 0·23	— 0·07
К	— 1·61	—10·78
Л	— 0·48	— 2·45
М	+ 0·86	— 3·16
Н	+ 0·10	+ 4·06
О	+ 0·13	+ 2·92
П	— 3·46	+ 7·96
Р	— 1·57	+ 0·71
С	+ 0·06	— 4·00
Т	— 0·06	+ 0·71
У	— 1·82	+ 1·24
Ф	— 0·13	— 2·93
Х	— 0·20	+ 0·46
Ц	— 0·18	— 0·27
Ч	+ 0·05	— 0·12
Ш	— 0·66	— 1·91
Щ	+ 0·14	+ 0·12
Ю	— 0·38	— 0.88
Я	—	— 0·95

З цього порівняння бачимо, що здебільш переважає згідність у процентах, що відхили дуже незначні, а бачимо їх при буквах В, Г, З, М (прізв. 7·05, а слів 3·89%), Н (прізв. 1·37%, а слів у Словнику Гриц.-Кис. 5·43%), П (прізв. 8·43%, слів 16·39%, С (прізв. 11·37%, слів 7·37%), Ф (прізв. 3·13%, слів 0·20%), а найбільша різниця при букві К (прізв. 15·49%, слів 4·71%). Ці різниці приводять нас до висновків, що в наших прізвищах до ить сильно виступає теж чужинний елемент, цебто чужі слова, як це видно при буквах Ґ[1] і Ф[2], частинно

[1] Наприклад: Ґавляк, Ґонтарський, Ґолінський, Ґрех, Ґробельський, Ґлют і ін.

[2] Подаю деякі прізвища учнів перемиської гімназії на Ф: Фаріон, Фірко, Фурт, Фастнахт, Фуртак, Футорський, Форись, а інші утворені від імені Федір: Федак, Федевич, Федун.

теж при К і Ш, а подекуди теж архаїзми й місцеві слова, говіркові. Не легко це точно довести, бо до цього треба ширших дослідів, треба користуватися більшою скількістю матеріялів, вкінці треба теж мати для порівняння й висновків інші праці з ділянки нашої родової ономастики, що її в нас досі дуже мало досліджувано.

Наприкінці подаю прізвища перемиських учнів на 3 перші початкові букви, а саме 1) А: Александер, Андрусечко, Анін, Антонишин, Антонів, Антоняк, Ардан; 2) Б: Бабяк, Багриновський, Бадан, Байдала, Бардин, Барняк, Бачинський, Баюс, Безносюк, Беницький, Бережний, Бенько, Бий, Бобак, Бобер, Бобирів, Богач, Бойко, Бойсан, Борило, Борущак, Брановський, Брусак, Бук, Бульчак, Бурдьо, Буцяк, Бучинський, Буштедт; 3) В: Вальчик, Варко, Василькевич, Васюта, Великий, Величко, Винницький, Війтів, Вовк, Войтович (усіх 5), Волинець, Врублевський, Вуйчик, Вшолек.

Не всі наведені тут прізвища типові перемиські, бо до гімназії в Перемишлі ходять учні з різних околиць, головно гірських і західніх, а вчаться теж діти емігрантів із України.

Перемишль. Євген Грицак.

Теж авторитет.

... всі мови знає,
Крім своєї, крім своєї!
В. Самійленко.

Картали якось журналіста:
„Талант — а ремство звідусіль,
Що мова вельми в вас нечиста
І препоганий за́вжди стиль.

„Ви, кажуть, знаєте три мові,
Знання ж своєї вам дасть-Біг,
Хоч маєте зразки чудові
Й навчитись можете з тих книг.

„Є ще й часо́пис „Рідна Мова“:
Із нього вчаться залюбки́.
Та, вже коли прийшлось до слова,
Згадаєм теж і словники.

„Для всіх творців літературна
В нас мова є лише одна:
Коли людина ви культурна,
То і для вас — зако́н вона!

„Творіть же так, як інші творять, —
Чому марнуєте свій хист?...“
На це упертий журналіст:
— У нас в селі так не говорять!...“

Спокушати — соблазняти.

Значення того чи того слова часто має надзвичайно цікаву долю; напр., нерідко буває, що слово з бігом віків губить своє старе значення, але зберігає свою колишню форму, набувши їй нового значення. А то буває так, що слово, навпаки, губить свою стародавню форму, а колишнє значення надає новій формі. Оце власне й трапилося в історії розвитку слів, поставлених у заголовкові цієї статті.

До нашого духового життя десь із християнством увійшло й грецьке πειράζειν, що старослов'янська мова переклала зовсім добре словом искѹшати, искушати, теперішнє — ніби „спокушати“. Але що значило стародавнє „іскушати“? Визначало це слово те, що ясно вказує його корінь: кусати, цебто „пробувати через укус“; пор. німецьке versuchen. Слово искѹшенный — це випробуваний, досвідчений, хто пережив практичний досвід. А искѹшеніє — це випробування, проба, виставлення людини на пробу, на спробу, на досвід. Оце докладне значення грецьких: πειράζω — випробовую (старе: искушаю), πειρασμὸν — випробування (старе: искушеніе) і т. ін.

Слів термінологічних та слів духового значення в Новому Заповіті ніколи докладно не зрозумієте, коли не довідаєтесь, що це слово визначає в Старому

Заповіті, цебто в мові староєврейській. Отож, ходімо до цієї мови. Греки значення своїх вищеподаних слів взяли докладно з мови староєврейської, а саме: євр. nasa = випробовувати, menasseh — випробовуючий, massah (новоєврейське: nissajon) — випробування, проба, цебто те, що наша старослов'янська Біблія передала: искушати, искушающій, искушеніє.

Староєврейська мова дає змогу дослідити й дорогу повстання цього значення, бо слово це — загально семітське, відоме, крім староєврейського, ще й по мовах: арамейській, етіопській і ін. Корінь ns' визначає носити, підіймати, через піднесення пізнавати вагу, цебто — випробовувати.

Старослов'янські „искушати", „искушеніє" прибрали в нас форму „спокушати, спокуса", але ці слова давно вже загубили в нас своє стародавнє значення. Зате по народніх говорах часом ще подибуємо це стародавнє значення, напр. у Галичині „покушайте" визначає „попробуйте, спробуйте".

Погляньмо тепер, що подають про слово „искушати" стародавні джерела. „Матеріалы для словаря древнерусскаго языка" І. Срезневського 1893 р. т. І пояснює: искусимый — опытный, искусити — испытать, искусъ — испытаніе, искушеніе — испытаніе, испытъ, искусъ, опытъ і т. д. В Слові о полку Ігоровім читаємо: Искусити (= спробувати) Дону великого.

Крехівський Апостол 1560-х років перекладає: церк. „да искушаються" — нехай будут досвѣтчены 509, „искушаеть" — каждый нехай справы свои досветчает 422, „искушайте" — всіх речей досветчайте 499, „искушеніє" — досветченя моєго не откинули 416 і т. ін., отже: „искушати" — досвідчувати, цебто: випробовувати, „искушеніє" — досвідчення, цебто проба.

Цікаве й цінне вияснення цього слова подає Лексикон 1629 р. Памви Беринди: „и с к у ш а ю — досвѣдчаю, пробую, або кушу, покушаю; и с к у ш е н і є — досвѣдченьє, покушеньє, покуса, проба".

Нарешті церковно-польський Супрасльський Словник 1722 р. дає: „и с к у ш а ю" — doświadczam, kuszę; „искушеніе" — doświadczenie, pokusa.

Додам до цього, що Dr. E Preuschen у своїм грецько-німецькім словнику 1910 р. до Нового Заповіту перекладає грецьке πειράζειν так: versuchen, auf Probe stellen.

Знаючи тепер стародавнє значення слів „искушати, искушеніє" (спокушати — спокуса), легко нам зрозуміти, що то є, що Бог віддав Йова (Іййова) „въ искушеніє", — не на „спокусу" Він його віддав (бо Бог нікого не спокушує), а на пробу, спробу, випробування. Ми щоденно молимось: „І не введи нас во искушеніє" (εἰς πειρασμόν) — це в жодним разі не: „і не введи нас у спокусу" (бо й без нашої молитви Бог нас у спокусу не вводитиме), але: „і не введи нас на випробування" (як, скажемо, було з Іййовом).

До речі мова, — це місце в стародавніх українських Євангеліях аж до кінця XVI-го віку читалося так: „и не введи насъ въ н а п а с т ь", — так читаємо вже в Київ. Остромировій Євангелії 1056-го року, так читаємо й у волинській Вербській Євангелії 1560-го року. А то ще старі Євангелії давали: „И не введи насъ вь и с к у с ъ". Як бачимо, в старовину перекладали це місце відповідніше від сучасного.

Ось іще дуже яскравий та пророчистий приклад, — це принесення Авраамом сина свого Ісака на жертву Богові. Так Бог наказав був Авраамові; що це? Випробовування чи спокуса? Спокушати Бог не може, — Він тільки „випробовує". Про це читаємо в Книзі Буття 22. 1: „І сталося після цих випадків, що Бог в и п р о б у в а в (nissah) Авраама". Отже в оригіналі маємо nissah, випробував, ἐπείραζεν, tentavit, искꙋшаше, нім. versuchte, польське doswiadczał. Як бачимо, це яскравий приклад, що старе „іскушати" — це „випробовувати".

Ось іще пророчистий приклад, Єв. Івана 6. 5, 6: Ісус питає Пилипа: „Де ми купимо хліба, щоб вони поживились?" Він же це говорив, його в и п р о б о в у ю ч и (πειράζων, искꙋшаѧ), бо знав Сам, що Він має робити". Христос не міг

„спокушати“, і це місце перекладають: рос. испытывая, П. Куліш, Морачевський, Яр. Левицький: вивідуючи й т. ін. Це яскравий приклад, що старослов'янське искꙋшати — це випробовувати.

Зрештою, в св. Письмі багато місць, де слово искꙋшати ніяк не можна перекладати через „спокушати“ бо це було б зовсім нелогічне. Напр.: 1 Ів. 4. 1: Искушайте духи, аще от Бога суть. 1 Кор. 11.28: Да искушаетъ же человѣкъ себе. 2 Кор. 13. 5: Себе искушайте, аще есте в вѣрѣ, себе искушайте. Гал. 6. 4: Дѣло же своє да искушаєтъ кійждо. 1 Сол. 2. 4: Богу, искушающему сердца наша. І. т. д., — таких прикладів можна подати десятками, тут „искушати“ — випробовувати.

Старий Заповіт переповнений дуже яскравими прикладами, що ст. сл. искꙋшати ніяк не можна перекладати через „спокушати“, — такий переклад був би просто єрессю. Давньоєвр. nassot (Второзак. 7. 19) — це випробування, проба, рос. испытаніе. Напр. у Второзак. 8. 2 Мойсей говорить Ізраїлеві: „І будеш ти пам'ятати всю ту дорогу, що Господь, Бог твій, вів тебе нею по пустині ось уже сорок літ, щоб випробувати тебе“ (le nassotecha, ἐκπειράσῃ, да искꙋситъ). Чи хто відважиться перекласти тут так, що Бог спокушав (цебто тягнув на гріх) Ізраїля?

В історії розвитку нашого слова трапилося, що воно зберегло свою стару форму, трохи, правда, змінену: спокушати, спокушення, спокуса і т. ін., але зовсім змінило своє значення.

Новий Заповіт приніс нам ще одне цікаве слово: σκανδαλίζειν — тягнути до морального упадку, вводити в гріх, соблазнати, соблазняти; σκάνδαλον — особа або річ, що тягне на моральний упадок, польське zgorszenie, старослов'янське соблазнъ. Розуміння досить тонке, що в буденному житті часто збігалося зо значенням „искушати, искушеніє“. Старослов'янські „соблазняти, соблазнъ“ до нашої літературної мови зовсім не ввійшли, — форма ця загинула в нас; загинула, хоч П. Куліш пробував запровадити викувані штучні слова: блазнити, поблазнь.

Новотвори Куліша не защепилися тому, що в нас дуже поширені слова: блазень, блазнюк, блазенство, блазенський, блазеня, блазнувати, блазнитися — вдавати блазня, блазнюка і т. ін. Через це в нас „блазнити“ зрозуміють, як робити когось блазнем, а „поблазнь“ — це блазенство, глупота.

„Історичний Словник української мови“ за редакцією проф. Є. Тимченка на ст. 97-98 із старих джерел подає: Блазенство, блазнування — дурість, блазень — дурник, блазнитель — дурисвіт, блазнити — одурювати, блазнувати — дурня клеїти і т. ін.

Словники української мови не перекладають старих: „соблазняти, соблазнъ“ через „блазнити, зблазнити, поблазнь“, а коли їх подають, то цитують тільки Кулішів переклад Нового Заповіту.

Отож, слова „блазнити, поблазнь“ в нашій мові все зв'язуються з „блазень“ і заміняти старих „соблазняти, соблазнъ“ ніяк не можуть.

Лексикон 1629 р. П. Беринди подає: „со́блазнь“ — по(з)горшеньє, злый приклад; „соблазняю“ — по(з)горшаю. Супрасльський Словник 1722 р.: „Соблáзнь“ — zgorszenie, „соблазняю“ — zgorszam.

Трудно встановити, що́ визначало „соблазняти“ в Старому Заповіті, а то тому, що нема тут ясних відповідних прикладів. Др. E. Preuschen у своєму Грецько-Німецькому Словнику до Нового Заповіту 1910 р. на гр. σκανδαλίζω дає евр. kašal, а на σκάνδαλον — mokeš або mich'šol. Слово kašal визначає спотикатися, mich'šol — спотикання або те, за що можна спіткнутися, а mokeš — пастка. Отже початкове значення нашого слова буде визначати: спотикатися, доводити до спотикання, саме спотикання, цебто наше старе соблазняти, соблазнь, теперішнє спокушати, спокуса. Напр. Малахія 2. 8: „Ви зробили, що багато спіткнулися (hich'šaltem) в Законі“, рос. соблазнили. Слово „соблазнъ“ сім раз ужите в Псалтирі й визначає: 1) mokeš — пастка 69. 23, 106. 36, 140. 6, 141. 9. 2) mich'šol — спотикання 119. 165, і 3)

49. 14 і 50. 20 в євр. тексті дається інше читання. Отже „соблазнъ“ в Псалтиру — пастка, спотикання.

Навпаки, в Новому Заповіті слово „соблазняти“, „соблазнъ“ вживається вже часто й визначає досить ясно, — спокушати, спокуса в їх сучасному значенні.

Але значення стародавніх „соблазняти, соблазнъ“ позосталося в нашій мові, тільки прибрало собі зовсім іншу форму: „спокушати, спокуса“. Трапилося це може тому, що віддавна значення слів „искушати — соблазняти, искушеніє — соблазн“ були дуже близькі до себе. Напр. Матв. 4. 1: „Тогда Іисусъ возведенъ бысть Духомъ въ пустыню искуситися от діявола“; тут дослівно — „щоб бути випробуваним“[1], але дальша думка дияволова була — може й „соблазнити“ Ісуса[1]. Ось певне через це в теперішній час соблазняти — це спокушати, а соблазнъ — це спокуса.

Усі наші словники старі слова „искушать, искушеніє, соблазнять, соблазнъ“ перекладають однаково: спокушати, спокуса, а це свідчить, що слова злилися в нашім розумінні. Цікаві дані на ці слова подає нам академічний Російсько-український словник, т. II, ст. 196, а саме, слово „искушеніе“ перекладає: випробовування, спитування, вивірення, виставлення на спробу, а „соблазнъ“: спокуса, покуса, помана. Про якісь „блазнити, поблазнь“ і згадки нема! Гарний приклад із приказок Номиса: Чорт не спить, а людей зводить.

———

Через те, що значення слів „спокушати — соблазняти“ сильно злилося, я в своїм перекладі Євангелії 1937 р. обидва значенні передав одним „спокушати“. Але Ревізійна Комісія, що контролює мій переклад, завважила мені, що з богословського погляду ліпше розрізняти грецькі πειράζειν искушати та σκανδαλίζειν соблазняти. По довгому роздумуванні я й постановив уживати в своїх перекладах надалі для „искушати“ — випробовувати, для „соблазняти“ — спокушати, а основою на це послужило мені те, що я вище розповів.

Переглядаючи різні переклади, я переконався, що всі вони сильно плутаються в цих словах і не перекладають їх докладно. Старе „искушать, искушеніє“ перекладають недокладно через „спокушати, спокуса“, бо в нас ці слова тепер відповідають старому „соблазняти, соблазнъ“. Тільки в перекладі Мойсеєвого П'ятикнижжя о. Яр. Левицького знайшов я, що він часом зам. спокушати вживає „випробовувати“, але в його перекладі Нового Заповіту цього зовсім нема.

Для мене дуже цікаво, як перекладають слово „соблазняти, соблазнъ“. На жаль, одности в перекладі цього слова в нас нема, — перекладають, як собі хотять. Ось приклади. Переклад т. зв. Синодальний (Морачевського): вводити в гріх Мт. 5. 29, 30, спокушувати, блазнити, спокуса. У Новому Заповіті 1921 р. о. Яр. Левицького: соблазняти, соблазнь, спокуса (Мт. 16. 23). В новому перекладі о. М. Кравчука 1937 р. повне поплутання: соблазняти, гіршити, згіршити, спокушати, спокуса, згіршення.

Зо всього вищеподаного роблю такі висновки:

1. Старослов'янські „искушати“, „искушеніе“ з бігом часу загубили в нас своє старе значення (випробовувати, випробування) й злилося значенево зо словами „соблазняти, соблазнъ“.

2. Сучасні українські слова „спокушати, спокуса“ — це значенево старі „соблазняти, соблазнъ“, а не старі „искушати, искушеніє“.

3. Перекладаючи св. Письмо, треба перекладати: πειράζειν искушати — випробовувати, πειρασμόν искушеніє — випробування, проба, σκανδαλίζειν соблазняти — спокушати, σκάνδαλον соблазнъ — спокуса.

———

[1] Що диявол справді „випробовував“ Христа, а не „спокушав“, так розуміє й проф. Вл. Щепанський у своїй цінній праці 1917 р.: Cztery Ewangelie“; на ст. 18 він пише: „Диявол приступив до Ісуса, бо хотів переконатися, чи Він справді Син Божий, як то заповідав голос із неба при хрищенні Христа“ (це саме пояснення подав дослівно й о. М. Кравчук на ст. 30; взагалі о. Кравчук часом бере пояснення з праці о. В. Щепанського, про що варто було б згадати в передмові).

4. Всі наші перекладчики сильно поплутали ці важливі слова.

5. Кулішеві слова „блазнити, поблазнь“ зовсім невідповідні, бо сильно насовують їм широко знаного значення від слів блазень, блазенство й т. ін.

Іван Огієнко.

Чотири поемі Лесі Українки.

IV. Віла-посестра[1].

Ге́й, на Бо́га[2], що́ за ди́вне ди́во?
Не́ знайшо́в юна́к[3] з ким побрата́тись,
не знайшов між хлопців побратима,
не знайшов межи дівчат посе́стри,
а надибав ві́лу[4] білу в горах,
вілу білу з поглядом уро́чим,
обмінявся з нею пірнача́ми[5],
цілував її в обличчя біле,
стиснув руку і назвав: „посестро!“
а вона його: „мій побратиме!“[6]
та й помчались вкупі геть у гори.

Їдуть поруч по горі зеленій,
і говорить побратим посестрі:
„Віло біла, любая посестро,
чи ти бачиш, як чорніє долом?
Чи то галич налетіла чорна,
чи то гору турки обступили?“
„Побратиме, то не чорна галич,
тільки турки гору облягають,
облягають, хмарою поймають,
ху́тко[7] нас вони обступлять колом“.
„Віло біла, любая посестро,
утікай, поки здорова, звідси!
В тебе кінь крилатий, чарівницький, —
як майне, то не збіжать і турки
на своїх арабських виноходцях“[8].
„Бійся Бога, милий побратиме!
Що за слово ти оце промовив?
Чи на те ж браталась я з тобою,
аби[9] мала так ганебно зрадить?
Коли хочеш, утікаймо вкупі,
дужий кінь мій нас обох врятує“.
Згорда мовив побратим на теє:
„Неподоба лицарю втікати!“
Вже ж на те не обізвалась віла,
лиш коневі крила буйні в'яже,
щоб не здумав сам майнути вгору,
потім в'яже поводи до купи,
аби коні в розтіч не розбіглись:
„Се ж я наші долі поєднала“.
Побратим іще її вмовляє:
„Віло біла, любая посестро,
хоч у тебе розум чарівницький,
але в тебе все ж дівоче серце, —
як обступлять вороги тісненько,
то коли б ти, сестро, не злякалась“.
Не сказала віла біла й слова,
тільки погляд кинула урочий,
наче той пірнач блискучий, гострий.
Ще хотів юнак їй щось промовить,
та навколо турки обступили,
заячали[10], наче хижі круки,
зайняли посе́стру й побрати́ма,
Хочуть їм назад в'язати руки,
та в ясир[11] забрати молоденьких.
Але ті, немов орли завзяті,
не даються ворогам в неволю,
хоч і знають, що не вборонитись[12],
не хотять зганьбити ясну зброю.
Скарай, Боже, злого яничара!
перебив коню на крилах пута.
Вілин кінь почув, що крила вільні, —
як шарпнеться, як майне́ угору[13],
перервав і поводи шовкові
та й злетів із вілою під хмару.

Тут закляв юнак свою посестру:
„Скарай, Боже, тебе, віло біла,
що зламала ти братерське слово!
Щоб і той не мав до віку щастя,
хто коли збратається з тобою!“
Кинув геть юнак пірнач злотистий

---

[1] Поема ця, що вирізнюється красою своєї мови, писана хореєм.

[2] На Бога — це полонізм, тепер поширений у галицькій мові: присягаю на Бога; звичайно кажемо: клянуся Богом.

[3] Юна́к, а не говіркове молодець.

[4] Віла, за сербським віруванням, надприродна особа, добрий дух, чарівниця, відьма.

[5] Пірнач — булава, полковнича ознака.

[6] Обряд побратимства сильно поширений у Сербії й тепер; колись він був поширений і в Україні.

[7] Ху́тко — скоро, незабаром.

[8] Винохо́дець — скорий кінь, однохід.

[9] Аби — тепер не вживається, уживаємо *щоб* (але не *щоби*).

[10] Ячіти — кричати чужою мовою.

[11] В ясир — в полон.

[12] Місцевий вираз, треба: оборонитись.

[13] Уго́ру, а не угору́.

і зломив надвоє гостру шаблю:
„Гинь ти, зброє, коли гине щирість!...

Бачить віла згубу побратима,
в діл спадає, наче стрілка з лука,
та, на лихо, не на гору впала,
а в долину, на зелену сосну,
зачепилась там завоєм білим,
наче хмарка, що сплила з верхів'я.
Добува блискучу шаблю віла,
обтинає білую намітку,
наче сарна кидається вгору,
до свого юнака-побратима.

Добіга до полонини віла...
Леле[14], Боже! там нема ні духа,
тільки чорна вся трава від крови!..
Гляне віла: кручі та узгір'я;
та кудою ж турки подалися?
Де вони поділи побратима?
Чи живий він, чи пішов до Бога?

Заридала, загукала віла:
„Гей ти, коню, ти маро крилата!
Де ти там під хмарами ганяєш?
Через тебе побратим загинув,
поможи ж мені знайти хоч трупа!"

Кличе віла і гукає, й свище, —
по долинах люди кажуть: „Буря!"
Кличе віла, а сама блукає
по узгір'ях[15], загляда в безодні,
все шукає свого[18] побратима.
Потьмарився віщий розум з туги,
і померк урочий погляд з горя, —
не пізнати, що то віла біла.
Так не день, не два вона блукала,
викликала огиря[16] з під хмари.
Аж нарешті кінь почув той посвист,
Прилетів з просторів невідомих,
впав додолу, мов гаряча куля.

Закипіло серце вілі білій:[17] —
„Ой ти, коню, ти, проклята зрадо!
Хоч би я могла тебе убити,
все б мені на серці легше стало!.."

Обізвався віщий кінь до віли:
„Не клени, кохана господине.
Якби я тебе не виніс в небо,
ви б дістались у полон обоє.
Не на те ж ти вілою вдалася,
щоб тебе в'язали людські руки!"

Мовчки віла огиря сідлає,
а на серці мов гадюка в'ється.
Віщий кінь словами промовляє,
потішає господиню любу:
„Не журися, люба господине,
не журися, в тугу не вдавайся.
Ми знайдемо твого[18] побратима.
Як живий він, ти його врятуєш,
а як мертвий — чесно поховаєш,
та й не буде межи вами зради".

Мовчки віла на коня сідає
і пуска вуздечку геть на вітер.
Кинувсь огир, наче віща птиця,
де гора — орлом перелітає,
кида в кручу погляд соколиний,
по долинах[15] ластівкою в'ється,
по-над містом проліта совою,
темну ніч пройма огненним зором.
Так літали три дні і три ночі
та й спинились у Стамбулі місті.
Перебралась віла за туркеню,
в просту одіж, мов яка селянка,
ходить скрізь по вулицях, майданах,[15]
де стоять невільники на продаж, —
є багато всякого юнацтва,[3]
та немає побратима віли...

У султана білії палати,
а під ними чорнії темниці,
там сидять в неволі бідні бранці,
світа-сонця не видають в очі.
Тільки ніч покриє всі дороги,
віла йде попід темничні мури,
напускає туману на варту,
насилає сон твердий на неї,
приникає вухом скрізь до мурів,
наслухує, чи не чутно гуку.
Віщий слух у віли-чарівниці,
та мовчить темниця, як могила.
Аж на третю ніч почула віла,
як хтось тяжко застогнав за муром:
„Скарай, Боже, тую вілу білу!..."

(Докінчення буде).

Леся Українка.

---

[14] Леле — о горе, біда!
[15] А не: по узгір'ям
[16] Огир чи огер — жеребець.
[17] Так ліпше; рідше — у віли білої.

[18] Місцевий наголос твого, свого а треба: твого, свого.

Мова нашої преси.

Рід чужих слів.

Українська мова ніколи не рахується з тим, якого роду чуже слово в матерній мові, але, переймаючи, надає йому свого роду. Так, усі чужі слова, що закінчуються в нашій мові на тверду приголосну, мусять бути в нас тільки чоловічого роду, цебто того роду, що й усі свої такі слова. Ось тому слово *одіюм* в нашій мові тільки чол. роду: увесь одіюм, а не ніякого: усе одіюм. „Діло" ч. 207 ц. р. пише: „Приймала на себе ціле одіюм", а треба: цілий одіюм, чи по-нашому: ввесь одіюм.

Багато наших часописів писали за польською пресою: „спільна демарш", а треба: „спільний демарш". Слово *демарш* кінчиться на тверду голосну, а тому, за законами нашої мови, мусить бути тільки чоловічого роду, зовсім не рахуючись із тим, якого роду це слово в своїй матерній мові. Ми ж маємо свою, українську систему чужих слів!

Навпаки, польська мова завжди оглядається на рід чужого слова в його матерній мові, а тому пише: całe odium, wspólna démarshe.

Нерозгаданий сфінкс, а не: нерозгадана сфінкс.

Відбиткою з „Напередодні" вийшла праця Д-ра О. Грицая про письменницю Марко Вовчок: „Нерозгадана сфінкс". Слово „сфінкс" у нас тільки чоловічого роду, і тільки того ж роду мусить бути спарований з ним прикметник. Завжди кажемо: Моя знайома — добрий (а не: добра) доктор, Вона заслужений магістер, Вона була б добрий міністер, Вона — мій (а не: моя) щит і т. п.

Любов до батьківщини, а не: любов батьківщини.

В ч. 208-му „Діла" за ц. р. читаємо у вступній статті: „Любов рідного краю", „Любов батьківщини". Це чистий полонізм: miłość ojczyzny. По-українському тільки: любов *до* кого-чого: Любов *до* батьківщини, Любов *до* рідного краю, Любов *до* ближнього і т. ін. Встаровину було: „Любовь *къ* брату", пор. Лист до ефесян 1. 15: Любовь *ко* всѣмъ святымъ, 1 Петр. 48: Другъ *ко* другу любовь имѣйте. 2 Кор. 2. 8: Утвердите *къ* нему любовь, і т. ін. А старе наше *къ ко* перейшло в нас на *до*. Пор. у Новому Заповіті П. Куліша ці самі місця: Любов *до* всіх святих, Майте один *до* одного щиру любов, Утвердіть любов *до* нього і т. ін.

Польська форма: miłość ojczyzny склалася за зразками стародавніх мов, а в нас ця форма й нелогічна, бо „Любов брата" — це „братова любов", а не „Любов *до* брата". В нашій мові сама логіка вимагає ставити *до* по слові *любов*. Батьківщина не любить, — її треба любити!

Народження нової мовної форми.

На наших очах відбулася прецікава мовна подія. Всі наші часописи перше писали: Події *на* Карпатській Україні, Стан *на* Карпатській Україні і т. ін., — все: *на* К. У. Але з 8-го жовтня, коли Карпатська Україна стала незалежною федеративною Державою, всі наші часописи, ніби змовилися, однозгідно стали писати: Що діється *в* Карпатській Україні („Діло" ч. 234), Диверсія *в* Карпатській Україні („Нов. Час" ч. 233), Акція Мадярщини *в* Карпатській Україні (там же) і т. ін.

Отже, — на наших очах народилася нова правильна мовна форма: *в* Карпатській Україні, а не: *на* Карпатській Україні. Так само завжди пишемо по-державницькому: *в* Україні, а не: *на* Україні.

Не вживайте слова „пару" замість „кілька".

„Українські Вісті" в ч. 210-му ц. р. пишуть (Скоропис-Йолтухівський): „Німці перед *пару* місяцями задовольнилися б". Це чистий полонізм, у нашій мові маємо слово *пара* = тільки два, тому треба писати так: „Німці перед парою (= двома) місяців задовольнилися б". Вираз *пару* — це польське parę, що визначає *кілька*, а тому автор хотів, певне, напи-

сати: „Німці перед кількома (а не: пару) місяцями задовольнилися 6“.

Переглядатися між собою, а не: по собі.

В нашій літературній мові панує тільки одна форма: „Переглянулися між собою“, чи: „Поглянули на себе“, „Поглянули один на одного“. В „Комарі“ ц. р. ч. 38 читаю: „Розбійники переглянулися по собі“, це полонізм: Spojrzeli po sobie.

Загадка.

В „NN“ ч. 209 ц. р. на ст. 8 читаю: „Англієць Колберн множив через себе дев'ять разів числа“. Для мене це загадка, — значення цього речення я не розумію. В літературній нашій мові числа множать *на:* Помножив дев'ять *на* сім, помножив число *на* число. Отже наша загадка (загадка для наддніпрянця, але ж: Для одного народу — одна літературна мова!) може визначати: 1) Англієць Колберн множив числа само на себе дев'ять раз, 2) або вираз „через себе“ зайвий: Англієць Колберн множив числа дев'ять раз (по числівниках уживаємо: *раз*, в інших випадках: разів). Наддніпрянці, — відгадайте цього ребуса?

Іван Огієнко.

Етимологічно-семантичний словник української мови.

В „Рідній Мові“, від самого початку її існування, друкується дуже багато етимологічних та семантичних вияснень окремих слів, а особливо в праці проф. Ів. Огієнка: Життя слів. Щоб полегчити нашим читачам користатися з „Рідної Мови“ в цій ділянці, подаємо тут Словника-покажчика до перших п'яти річників „Рідної Мови“, де подано вияснення цих слів.

Римська цифра по слові визначає річника „Рідної Мови“, а арабська — сторінку його. Річники були: I 1933 р., II 1934 р., III 1935 р., IV 1936 р. і V 1937 р.

Пригадуємо, що в 12-му числі „РМ“ кожного року подається Покажчик до цілого річника, а в ньому зазначено * слова, що подано походження їх та їхнього значення.

Адамове яблоко I. 101
адмірал I. 215
академія I. 215
але́ V. 45
антимонія I. 216
Антонів огонь I. 215
апте́ка I. 216.
ас I. 216
ахінея I. 216
ач I. 216
баба I. 216
бабине літо I. 217
багатий V. 413. 449
бага́ття I. 217
багне́т I. 217
бада́ти II. 209
бадіка II. 194
байстрюк I. 217
ба́ки I. 217
ба́кир I. 218
банду́ра I. 218
банк I. 241
банкі́р I. 241
банкру́т I. 242
барві́нок I. 242, II. 155
ба́хур I. 243
бач I. 243
ба́чити I. 243
башибузук I. 243
баюр II. 195
березень IV. 123
бе́ркут I. 244
бігме́ I. 244, II. 23-6
біда́-бі́дка I. 244
благи́й I. 244
блага́ти I. 244
блаженний I. 245
близорукий I. 246
бовван III. 231
-бог-, -баг- I. 246
богаді́льня I. 246
Богда́н II. 533
бода́й I. 281, II. 24
божевільний I. 281
бо-зна II. 24
бойкот, бойкотувати I. 279. 81
борг I. 149
Бори́слав II. 165
боркут IV. 229
борщ I. 281
бриль IV. 116. 567
бриндза III. 33
бриндушки II. 195
бубни I. 282
бу́день I. 282
буди́нок I. 61. 399
будь ласка I. 399
бузе́цький II. 497
Бузьк II. 497. 525
буката II. 195
Букуре́шти - Букарешт II. 499
буна-бунця II. 301
бунт I. 399
бунтувати I. 399
буряк I. 400
буржуй I. 440
бюджет I. 184. 400
бюро́-бюра́ I. 184. 401
вадити II. 113-5
важкий V. 133-8
ваія II. 148
вай II. 354
вайльо II. 354
вакар II. 195
валах II. 115
вале́т II. 115
ва́рвар II. 115
варе II. 193. 353. 4
варт, варто IV. 77-80. 169
ватажок II. 33
ведмідь I. 313-4, II. 116
ведрик II. 9
велет, велетень II. 116
Великдень II. 147
Великополе II. 198
Вербна II. 148
вересень IV. 121
верте́п II. 10. 257
ви́гук I. 215
викручуватися сіном II. 116
вино II. 205
виноград II. 205-7
Вифлеєм II. 257
вищесказане II. 207
вівто́рок I. 182-3, II. 207
відсоток II. 347
відтак II. 209
Wielkanoc II. 147
вітати II. 207
влада II. 207-8
Władysław II. 208
власний II. 207-8
Водо́хреща II. 12. 76
во́здух I. 73. 25, II. 207-8
Волга I. 407
во́лити-воліти I. 377
Волиця II. 199
воловід II. 208
волость II. 208
Воля II. 208
воша II. 499
вплив I. 219. 314
впрост-просто I. 315
враз I. 21. 377
вритний II. 302
вужевка I. 203
вужище I. 203
вулиця II. 208
вчора IV. 171. 521
гагілка II. 146. 8
газета II. 303
гаївки II. 148
галанці II. 303
галас II. 303
галера II. 303
галіматія II. 304
Галич III. 278
ганчар V. 413
ганчірка II. 304
гаразд V. 413. 50
гарбуз II. 75
гармасар II. 302
гарми́дер I. 273
гарувати II. 355
гарцювати I. 409
гасити V. 385-7

горбата II. 355
гільйотина III. 26
гість II. 355-6
глибокий I. 207. 54
глум II. 356-7
глупа ніч II. 493
говіти II. 8. 493
година II. 209
годувати II. 463
гонить-жене II. 210
горливий IV. 241-6
горло II. 493
горниця II. 494
го́род II. 494
горо́д II. 494-5
городи́ти I. 104
гостинець III. 23
гостиниця III. 23.
границя II. 166
громадянство IV. 491-4
грубіян III. 24
грудень IV. 121
грясть II. 205
гужівка I. 102
гуляти III. 24-6
гуцул IV. 173-6
ґвинтовка II. 113
ґринджоли V. 131 - 2. 281-2
далебі III. 127
дама III. 127
дараба V. 207
дача III. 127
десерт II. 257
деспот III. 127
десять III. 128
дзвін I. 282
дзвінки I. 282
дід I. 214. 251-2. 379
дідо I. 216
дієсло́во I. 214
диня II. 75
дитя III. 128
Дніпро II. 34-5
Дністер II. 34-5
добривечір III. 128
добри́день II 117
добродій I. 409, II. 36, III. 129
доїлиця III. 130
доїти III. 130
Дон-Дін II. 34-5. 101
допіру III. 183-4
досить III. 321-2
дошка III. 375
дощенту I. 22. 231-2
дужий III. 322
Дунай II. 34-5
- дцять III. 128. 377
дядя I. 216
дякувати кому I. 412
дякуючи кому I. 409
ерунда III. 377
жалування III. 377
жаль III. 377
жовтень IV. 121
жорстокий I. 171-2
завіси I. 315
завтра III. 377, IV. 521
Загір'я II. 198
Загутинь II. 198
заєць-зайця II. 210
займе́нник I. 214 285
залицятися III. 377
Залуже II. 200
замакітритись III. 378
заміж-мож-муж I. 117-20. 188. 283
замість III. 3 77
замка́р I. 410
запаморочення I. 60
застосувати II. 119
зафричити II. 300.
збіжжя II. 487-8
Збоїска II. 197
звізда II. 11
звича́йно I. 15-8
zwłaszcza II. 208
земля II. 203-4
зимовище II. 288. 400
злидві III. 378
зло́дій I. 112, III. 457
знаменитий III. 457
знечев'я IV. 436-9. 566, V. 207. 334
зуритися II. 302
Іванівська вул. III. 457
ідіот III. 457
ізверг III. 458
ізумлятися III. 458
Іква I. 377
іме́нник I. 214
Йордань II. 11
кабак II. 75
кава́лок I. 315-6
кавун II. 75
кайдани III. 459
каламар III. 460
каламбу́р III. 460
календар IV. 119-22
калій II. 74. 403-4
калюжа IV. 122. 363
кандидат IV. 123
канікули IV. 124
капелія IV. 124
каплиця IV. 263
карабель V. 414. 50
Карликів II. 197
карти IV. 264-6
катаринка IV. 265
каторга IV. 265-6
каятись IV. 266
квасо́ля I. 410.
квестія IV. 267
квітень I. 219, IV. 121
квітка I. 316
кімната IV. 267
кіне́ць I. 371, IV. 267-8
Китай-Хини II. 117
клич а I. 283
клопіт IV. 359
кляча IV. 360
кляштор IV. 360
князь IV. 360
кобза IV. 361
ковдра II. 454
ко́дло I. 169-70. 316
кожух IV. 361
козак IV. 361
козир IV. 361
коляда II. 9
комаринський IV. 361
комин IV. 362-3
ко́мір I. 316
коноплі II. 155
коньяк IV. 362
кордон II. 166, IV. 362
коридо́р I. 26. 317
королева IV. 362
коро́ль I. 279-80, IV. 362
корчма IV. 423
костьол IV. 364. 423
кохати-любити III. 425-8
коц II. 454
коч IV. 423, V. 188
кошто́рис I. 58.
краватка IV. 424
крадій I. 112
краля IV. 424
крам I. 184
Кременчук IV. 425
крім II. 500
кровать IV. 319
кролик IV. 425
кумнат II. 301
куня́ти а I. 273
курмей II. 195
курсант-курсист-курсистка I. 378
кусок I. 315
кутик чи куток I. 91-6
кутя́ II. 10
кухня V. 334
лазарет IV. 426
латир II. 354
леда́що IV. 426
леміш II. 248
лемішка II. 248
лемки III. 566
ле́щата I. 183
липень IV. 121. 427
липки́й I. 410
листопад чи падолист I. 61-4, IV. 121. 427
лице IV. 427
лицемір IV. 428
літни́к I. 361-3, II. 285
літнище I. 361-3, II. 285-8. 399-402
літо бабине I. 217
літовище II. 287-8. 399-402
лі́тошній I. 209. 410
Лішня II. 198
лодка IV. 476
ло́хнути I. 81-4. 250
лупа́ I. 357
лу́ччий I. 378
лушпа́ I. 357-8
любист V. 428
любити-кохати III. 425-8
люди IV. 428
лютень IV. 430
лютий II. 210. 218, IV. 111. 430
могайбі IV. 469
маївка II. 258
май II. 193. 353-4, IV. 469
макітра IV. 470
ма́ма I. 216, IV. 470
манастир IV. 365. 470, V. 414-5. 450
манатки IV. 470
манжети I. 317
ма́яти I. 219
медвідь IV. 470
Медобори II. 204
Меланки II. 9. 12
мельо́н II. 75
мета́ I. 317
мешкати IV. 471
міркува́ти I. 382, IV. 471
мо́да I. 278
можна IV. 472
мой II. 353. 355
монах IV. 472
морока IV. 472
москаль IV. 366. 472
моша II. 196
мошія II. 196
му́сити-мусів I. 416
муслін IV. 473
м'яса́рня I. 411
навіджений IV. 473
навпаки IV. 474
нагло IV. 474
наддніпрянець I. 411
надзвичайний II. 166, IV. 433-6
надхнений IV. 474
канашко II. 301
наслідувати IV. 474
натрій II. 74
нащадок I. 231
небіж IV. 474
неборак IV. 474
негайно IV. 520
Недобір II. 204
незвичайний II. 166
нема IV. 519
не́ня I. 216
неохайний IV. 519
непіт II. 301
нехай IV. 529
нечайно II. 75
нещасли́вий - нещасний I. 317
нижческазано II. 207
нині IV. 520
нікчемний IV. 520
німець IV. 521

ніч глупа II. 493
нпоявлітувати II. 12
Новосільці II. 198
нота IV. 368. 522
нужа II. 499, IV. 522
обід V. 77
обрій II. 210
образ V. 77
обрус V. 77
обцаркований II. 302
обшир I. 347, IV. 561, V. 77
(обшім a) I. 347
оглашенний V. 77
огонь Антонів I. 215
огрядний I. 41-7. 204
одинадцять IV. 562, V. 78
одчайдух V. 78
оковита V. 78-9
олівець I. 104, V. 79
осоружний I. 81-2
отрута I. 380
оцет I. 73
па- V. 79
паганий V. 79. 415. 50
падолист V. 80
пай V. 80
пакість V. 80
пальчатки V. 419. 20
паморока I. 57. 59-60. 202-3. 250, V. 80
пан II. 36, V. 81
панама V. 82
панібрат V. 82
паношитися V. 82
панство II. 258
пантелик V. 82
папа I. 216. 317
папаха V. 82
папір V. 82
пополама III. 131-2, V. 83.
папуша V. 83
паралі́ч I. 381
паралі́ч-параліз-паралі-за V. 387-8
паробок V. 83
партач V. 83
парть II. 196
пас V. 83
пасіка V. 83
паска II. 148-50
паскудний V. 83
пасовище II. 399
пастух I. 103
патериця V. 83
патьок III. 331-2
паценний II. 353
пацити II. 353
пащека V. 83
певний V. 83
пекло V. 84
Пельня II. 198
первак II. 347
первісчик II. 347
пергамен I. 280, V. 84
перелюб V. 84
перо I. 104, V. 85
першун II. 37
пивниця V. 86
пилип V. 86
пир-пиріг-пиро-пирувати I. 24
пиріг V. 371
питимий V. 371
південь V. 371
півтора V. 371
підлий V. 37
підмет I 181-2, V. 15. 371
піднести-підняти I. 107
підноготна правда V. 372
підписчик V. 372
піка V. 372
плай II. 196
плат-платити I. 102, V. 372
плащаниця II. 150
плова II. 196
плуг II. 535
повільний V. 372
повітря I. 73, II. 208, V. 429
подушка I. 252, V. 430
пожед II. 345-6
покій V. 431
поличне V. 432
Полонна II. 200
полоса II. 249-50
поміркований V. 472
понеділок V. 431
попацити II. 353
порт-портнина I. 301-4
порт II. 46
посідати I. 116
потрапити I. 218
почати-почити I. 271-4
правда підноготна V. 372
примет I. 182
прислівник I. 19-22. 214
приц II. 196
прогулька II. 258
прогуляння II. 258
простибіг I. 412
просто-впрост I. 315
професіоналіст і професіонал I. 378
професія II. 73.
пулярес II. 210
путеря II. 196
путня I. 379
рахувати I. 273
реасумпція-реасумувати I. 205-6
режисер I. 65
резюме I. 205
Рідво II. 11
Різдвяні вирази II. 7-12
річ-речі II 118
розмаїтий I. 104. 219
рукавиці V. 419-20
Русь IV. 59-62. 103-8. 157-62. 247-50
сажень V. 457-60
саламаха - соломаха II 91. 247-8. 404
салдат V. 416
саманати II. 353
сапер I. 65
сволоч V. 359
Святополк IV. 476
священик I. 412
серпень IV. 121
сестра I. 82
сизий III. 182
сила віку I. 183
Синява II. 200
сіном викручуватися II. 116
січень IV. 121
скапати II. 353
скоблити I. 203
скоро I. 318
скот I. 103
скрофеня II. 302
слюсар I. 185
смуток III. 182
содій II. 74
солдат I. 201
соломаха - саламаха II. 91. 247-8. 404
спасибі I. 412
сполучник I. 214
срогій II. 454
старець I. 214. 251-2. 379
стерво V. 359
стріляти I. 104
субота III. 233-4
сурма I. 352
sutana I. 335
суферяти II. 353
суфлер I. 65
сяжень V. 457-60
табір II. 120. 500
тато I. 216
таша II. 454
Теодор II. 535
тиква II. 75
тисяча II. 211
товар I. 103. 184
травень IV. 121
трай II. 302
тратити I. 273-6. 382
трифой II. 196
троянда III. 182
труба (туба) I. 352
трудящий I. 318
товариш I. 103
тушити V. 385-7
тяр II. 354. 356
тьотя I. 216
угавати II. 7-8. 204
уж I. 102
(уксус) I. 73
уритний II. 302
урядовець - урядник 118-9
учень-ученик (ученик) I. 412
Фаліївка II. 197
фальча II. 299
Федір II. 535
фін, фіна II. 301
фіранка I. 315
фликев II. 299
фрика II. 299
фричити II. 300
фура і хура I. 350
Хіни-Китай II. 117
хір II. 300
хмаки II. 206
хоружий - хорунжий II. 167. 310
хосен - хосенний II. 169
хура і фура I. 350
цалий II 168. 258-9
цар I 280
цара II. 300
царина II. 301
цвіт I. 316
цвях I. 253
церква I. 74. 313. 80
цесар I. 280
ціль I. 317
чай II. 355
чайове II. 260
чебрець III. 332
чекальня II. 211
червень IV. 121
червонило II. 118. 500
Черче - чернецький II. 498
числівник I. 214. 54.
чля I. 197-8
човен IV. 476
чорнило II. 118. 500
чумак I. 195-8
шановний I. 349
шерег II. 211
(шлюсар) слюсар I. 185
шопка II. 11
штани I. 335-6
щадок-щаток I. 231
Щедрий вечір II. 12
щедрівка II. 9
яблуко - яблоко I. 120. 349
яблоко Адамове I. 101
яд-отрута I. 380
яйце II. 150
Японія - японський II. 212.

Склала
Лариса Огієнко.

Відповідь на запити наших Читачів.

Хо́роше (М. Бийк в Америці). Слово *хо́роше* — це наше українське слово, й визначає: добре, гарно. У Номиса, приказка: Там хороше, де нас нема. У Г. Барвінок: Хороше вчили 421. Слово часте на Київщині. А слово „добрий" має в нас занадто широке зна́чення: Батько добрий (ласкавий), борщ добрий (смачний), живе добре (хо́роше), відповідає добре (правильно) й т. ін.

Походження й значення деяких слів (Б. Попович, Осташівці). Про походження тих слів, про які запитуєте, вже писалося в РМ. Див. Покажчика на ст. 489-494.

Сара́єво (Гетманченко В., Румунія). В літературній українській мові прийнято вимовляти сербське місто Сара́єво. Прошу читачів подати, як ця назва вимовляється в Сербії.

Наголос складених слів. З „Рідної Мови" мені відомо, що назви міст зложені, напр. Яросла́в, Перемúшль, мають наголос на кінці. Чи назви міст: Добро́миль, Дрого́бич, Борислав мають мати теж наголос на останньому складі? В перших двох випадках згода, бо народ у закутинах, що до них чужі впливи мало доходять, так наголошує, але Добро́миль, Дрого́бич всі наголошують другий склад з кінця. Устрики Долішні. М. Негребецький.

Р. S. Поки не встановлено міцно походження географічних слів, трудно говорити про їхній наголос. Сам наголос, напр., показує, що Дро́гобич — це не складене слово. І. О-ко.

Безпідметові речення на -ться (для п. Судді Яр. Маркова в Бучачі). Наша мова зовсім вільно вживає безпідметових речень на *-ться*, але не треба тільки цим зловживати; напр. нелітературні вирази: Проситься не палити, Проситься о численну участь і т. п. Нова праця: „Поліщуки" Бориса Шведа 1938 р. просто пересипана безпідметовими реченнями на *-ться*, а це — полонізм. Ті приклади, які ви подали в своїм листі (Букви пишуться й т. ін.) — це речення підметові. Про безпідметові речення в РМ 1939 р. буде окрема праця проф. І. Огієнка.

Від Редакції й Адміністрації.

Приймаємо рукописи на виправлення.

Боржників РМ і взагалі наших видавництв просимо якнайскоріш поплатити свої борги. РМ, бажаючи якнайширше розповсюдити рідномовні ідеї, не докучає своїм передплатникам частими нагадуваннями про їхні борги, але це накладає обов'язок і на передплатників не забувати про свої обов'язки супроти журналу, а тим самим дати йому змогу нормально виконувати свої обов'язки. За п'ять літ нашої праці передплатники завинили журналові таку суму, що ми могли б подвоїти розмір свого місячника, якби нам поплачено залеглості!

Боржників із Канади й Америки сердечно просимо якнайскоріш поплатити свої залеглості Видавництву!

Боржників із Закарпаття просимо поспішити поплатити свої борги Видавництву!

Виписуйте „Нашу Культуру" за роки 1935-1936-1937, книжки 1-32. Дано сотні статтей з українознавства. По 1 зл. книжка. Можна на рати.

Повстання азбуки й літературної мови в слов'ян, праця проф Ів. Огієнка, 300 ст., ціна 3·50 зл. у краї, розіслана була всім нашим передплатникам. Просимо прислати належність!

„Складня української мови" ч. II розіслана всім нашим передплатникам (по 2 зл.). Просимо прислати належність!

Набувайте річники РМ за попередні роки! Висилаємо річники РМ за попередні роки: **1933 р.** (крім чисел 1-3) 5 зл.; **1934 р.** 6 зл., в оправі 7·50 зл.; **1935 р.** 6 зл., в оправі 7·50 зл.; **1936** і **1937 р.** по 6. зл.

Оправу для РМ на 1935 р., що надається й на інші річники, висилаємо за 1 зл.

Передплатників із Канади й Америки сердечно просимо не залягати з передплатою й поспішити відновити її. Дуже просимо не посилати передплати через якісь українські товариства, але просто до нашої Адміністрації поштовим переказом або порученим листом. Не посилайте передплати в простому листі!

Обов'язок кожного передплатника РМ — повести широку агітацію за свій рідномовний журнал і конче приєднати йому бодай декількох нових передплатників. Не занедбуйте цього свого обов'язку й негайно його виконайте! Приєднання нових передплатників дасть змогу журналові легше й спокійніше виконувати свої обов'язки перед читачами.

До наших україністів. Сердечно просимо всіх наших україністів, що викладають українську мову по школах, поширити РМ серед своїх учнів за значно обниженою ціною. Заохочуйте учнів читати РМ, а це потягне збільшення знання рідної мови не тільки їхнього, але через них і ширшого громадянства.

ЗМІСТ 11 (71)-го ЧИСЛА „РІДНОЇ МОВИ": *І. Огієнко*: Ономастика й топономастика в Мойсеєвій Книзі Буття. *Проф. д-р. Б. Кобилянський:* Народні метатези, деформації та скорочення в словах своїх і чужих. *І. Огієнко*: Речення за їх змістом. *Проф д-р Є. Грицак*: Назвукові букви українських прізвищ. *С. Черкасенко*: Теж авторитет. *І. Огієнко:* Спокушати — соблазняти. *Леся Українка:* Віла-посестра, поема. Мова нашої преси. Етимологічно-семантичний словник української мови в „Рідній Мові". Відповідь на запити наших читачів. — Адреса „Рідної Мови": Warszawa IV, ul. Stalowa 25 m. 10. Передплата річна 6 зл., піврічна 3 зл., чвертьрічна 1.60 зл.; за границею в Европі 8 зл., поза Европою 2 дол. річно. Нові передплатники, коли того бажають, дістають „Рідну Мову" від 1 числа. Річник 1 (без 1 - 3 чисел) 5.00 зл.; річники II, III, IV і V по 6.00 зл., оправлений II і III по 7.50 зл.; в Европі по 10 зл., поза Европою по 2.35 дол. річник оправлений.
Конто чекове П. К. О. ч. 27.110.

Відповідальний Редактор *Д. Грижало- Olдлецький.* Друкарня ОО. Василіян у Жовкві.